

Kasnosrednjovjekovna stolna keramika s nekih gradišta iz okolice Kutine i Garešnice

Spätmittelalterliche Töpferware von einigen Wallburgen aus der Umgebung von Kutina und Garešnica

Izvorni znanstveni rad

Srednjovjekovna arheologija

Original scientific paper

Mediaeval archaeology

UDK/UDC 904:725.94-033.6(497.5Kutina,Garešnica)“14/15”

Primljeno/Received: 27. 05. 2002.

Prihvaćeno/Accepted: 10. 06. 2002.

Dr. sc. Tajana Sekelj Ivančan

Tatjana Tkalčec

Institut za arheologiju

Ulica grada Vukovara 68

HR - 10000 Zagreb

U suradnji Instituta za arheologiju iz Zagreba i Muzeja Moslavine iz Kutine tijekom posljednjih godina obilaženi su srednjovjekovni lokaliteti okolice Kutine i Garešnice. Pregledom prikupljene građe koja je višegodišnjim aktivnostima arheologa na tom području pohranjena u Muzeju Moslavine, izdvojeni su i obrađeni neki neobjavljeni primjerci keramike pronađeni prilikom pokusnih arheoloških iskopavanja gradišta. Za svako od tih gradišta priložena je topografska karta te zračni snimak radi usporedbi starijih opisa sa sadašnjim stanjem na terenu. Analiza odabranih primjeraka keramike pokazala je da ulomci ili čitave posude imaju značajke stolne kasnosrednjovjekovne keramike, datirane u 15. i prvu polovinu 16. stoljeća, vremenu kada su obrađena gradišta bila korištena u obrambene svrhe ili za stanovanje.

Ključne riječi: gradište, stolna keramika, čaša, vrč, boca, zračni snimak, topografska karta, kasni srednji vijek, Kutina - Turski stol, Kutina - centar (Kutinica), Kutina - Plovdin grad, Kraljeva Velika - Stari grad, Međurić - Gradina, Sokolovac - Turski grad, Tomašica - Gradina.

Schlüsselwörter: Wallburg, Töpferware, Becher, Krug, Flasche, Luftaufnahme, topographische Landkarte, Spätmittelalter, Kutina-Turski stol, Kutina-Zentrum (Kutinica), Kutina-Plovdin grad, Kraljeva Velika-Stari grad, Međurić-Gradina, Sokolovac-Turski grad, Tomašica-Gradina.

Posljednjih godina nastavljena je uspješna suradnja Instituta za arheologiju iz Zagreba i Muzeja Moslavine iz Kutine, ostvarena tijekom 1996. i 1997. godine.¹ Suradnja je intenzivirana radi obilaska poznatih srednjovjekovnih lokaliteta i pregleda arheološke građe koja potječe s tih mjesta, a za potrebe trajne znanstvenoistraživačke djelatnosti Instituta za arheologiju koju financira Ministarstvo znanosti i tehnologije Republike Hrvatske.² Pregledana

građa iz stalnog postava i depoa muzeja pretežito je keramika koja je skupljana tijekom godina, bilo kao površinski i slučajni nalaz ili potječe iz probnih ili sustavnih iskopavanja pojedinih lokaliteta. Pregledom, pak, dostupne arheološke literature i objavljenih podataka koji se odnose na srednjovjekovne lokalitete moslavačkog područja, za obilazak je odabrano nekoliko položaja koji su upućivali na postojanje srednjovjekovnog naselja. Na ovom su mjestu izdvojeni položaji koji svojom konfiguracijom i odnosom prema okolnom području predstavljaju lokalitete, u arheološkoj i znanstvenoj literaturi poznate kao srednjovjekovna gradišta (karta 1., karta 2.). Prije samih opisa obilaznih lokaliteta, valja spomenuti tijek zanimanja za ovu temu u Hrvatskoj. Osnovne značajke postavio je dr. Z. Vinski još davne 1949. godine, kada su izvršena probna iskopavanja na gradištu kod sela Sv. Petar Ludbreški u Podravini. Prije iznošenja rezultata istraživanja autor, prema uzorima iz inozemne literature, definira pojam *gradina*, *gradište* te u stručnoj terminologiji daje prijedlog distinkcije ova dva pojma, gdje bi se *gradina* upotrebljavala za prapovijesna, a *gradište* za srednjovjekovna utvrđenja, upozoravajući na moguće preplitanje pojmova s obzirom

1 Najsrdačnije zahvaljujemo kolegici Ani Bobovec, višem kustosu-arheologu u Muzeju Moslavine u Kutini i Dubravku Vidičku, fotografu i djelatniku Muzeja na strpljivom upoznavanju srednjovjekovnih lokaliteta Kutine, Garešnice i okolice te aktivnostima prilikom pregleda građe pohranjene u tom Muzeju kao i dopuštenju za znanstvenu obradu i objavu odabrane srednjovjekovne keramike.

2 Znanstvenoistraživački projekt Instituta za arheologiju vodi se pod naslovom *Geneza i kontinuitet materijalne kulture Hrvata*, a intenzivna suradnja uspostavljena je za potrebe teme *Srednjovjekovno arheološko nasljeđe kontinentalne Hrvatske*, voditelja prof. dr. sc. Željka Tomićića i poticajnog projekta *Tipološko-kronološka analiza keramike u sjevernoj Hrvatskoj* dr. sc. Tajane Sekelj Ivančan, te magistarskog rada Tatjane Tkalčec pod naslovom *Srednjovjekovna gradišta na prostoru središnje Hrvatske*.

Karta 1. Karta područja grada Kutine i okolice s označenim položajima gradišta: 1. Kutina - Turski stol - Gradina, 2. Kutina - centar, 3. Kutina - Plovdin grad, 4. Kraljeva Velika - Stari grad, Kučište, 5. Medurić - Gradina, Turski grad (prema Satelitski atlas Hrvatske, Zagreb, 2001., 99., M 1:100 000).

Karte 1 Stadtplan von Kutina und Umgebung mit markierten Positionen der Wallburgen: 1. Kutina-Turski stol-Gradina; 2. Kutina-Zentrum; 3. Kutina-Plovdin grad; 4. Kraljeva Velika-Stari grad, Kučište; 5. Medurić-Gradina, Turski grad (nach: Satellitenatlas von Kroatien, Zagreb 2001, 99, M 1:100.000)

na situaciju na terenu. Razlučuje dva, odnosno tri osnovna tipa gradišta (na uzvisini, u dolini i gradišta na barovitom terenu), opisuje uobičajene načine gradnje od nabijene zemlje i drva te zaključuje da su gradišta, bez obzira na dimenzije, većinom služila kao zbjegovi ili utočišta, a mogla su biti i stalno nastanjena. Na gradištima je pronalazeno mnoštvo arheološke građe, a najučestalije je to keramički materijal, stoga naglašava njegovu važnost. Spominje suvremene (srednjovjekovne) izvore koji donose opise gradišta i tehnike gradnje, navodeći pritom i svu relevantnu inozemnu literaturu koja mu je bila dostupna s čitavoga srednjoeuropskog prostora (VINSKI, 1949., 223.-236.). Skromna sondažna iskopavanja provedena tijekom 1948. g. (3 sonde na humku i 2 na bedemu) dala su malo podataka, a konkretni zaključci bazirani na arheološkoj građi, ostavljeni su za kasnije, u nadi da će biti provedena sustavna istraživanja (VINSKI, 1949., 236.-241.; ŠIMEK, 1999., 33.). Nažalost, do danas ona nisu ostvarena, ali ne samo na tom lokalitetu, već su istraživanja sustavnog karaktera izostala i na svim drugim evidentiranim nalazištima gradišta u sjevernoj Hrvatskoj, osim položaja u Mr-

sunjskom lugu, kraj Brodskog Stupnika koji je bio ugrožen gradnjom autoputa Zagreb-Beograd tijekom 1949. godine. Iskopavanja na gradištu nepravilno kružnog oblika (77 x 77 m) su se provodila sistemom mreže (5 x 5 m) i istraženo je čitavo središnje uzvišenje, dio bedema i ulaz (VINSKI, 1949., 239.-240.). Iako su to bila prva sustavna istraživanja gradišta s točnim iskopavanjima po kvadrantima te detaljno vođenom dokumentacijom, na čitavom nalazištu nisu zabilježeni nepokretni nalazi - tragovi nastambi ili ognjišta, vjerojatno radi naknadne devastacije lokaliteta, dok je iskopani kulturni materijal bio obilan. Zaključeno je da drveno-zemljano utvrđenje pripada srednjovjekovnom razdoblju, te da dio arheološkog materijala ima i antička (prapovijesni nalazi nisu u svezi s lokalitetom) obilježja (VINSKI, VINSKI-GASPARINI, 1950.).

U godinama koje slijede, istraživanja gradišta u sjevernoj Hrvatskoj svela su se na manja sondiranja ili pokusna iskopavanja sa skromnim rezultatima koji nisu davali dovoljno podataka za veće zaključke ili sinteze, iako valja ustvrditi da su gradišta onaj tip arheoloških lokaliteta koji su vrlo uočljivi na terenu. Tako je 50-ih godina S. Vuković,

kustos Gradskog muzeja u Varaždinu na desnoj obali Bednje kod Ludbrega, na lokalitetu koji vjerojatno predstavlja gradište na barovitom terenu, očistio profil i našao veći broj ulomaka keramike sa značajkama 14. i 15. stoljeća (oko 30-ak lonaca, poklopac i tri kupe na nozi) kao i jednu staklenu čašu datiranu u vrijeme oko polovine 15. stoljeća (ŠIMEK, 1993., 30.-35., T. 1., sl. 1., i 2.; ŠIMEK, 1999., 31., 56.). Nešto veća sondažna istraživanja³ provedena su 1970. god. na očuvanom južnom dijelu gradišta barovitog tipa Virgrad kraj Županje. Sonde su postavljene na središnje uzvišenje (13 kvadrata) i bedem, a to je istraživanje, uz mnoštvo keramike i nešto metalnih nalaza, dalo i prve nepokretne arheološke nalaze. Naime, ustanovljeno je postojanje četverokutnog ognjišta (1 x 1 m) i tragova rupa od kolaca poredanih u dva reda. Oni ukazuju na ostatke drvene palisade koja usporedo slijedi izohipsu središnjeg platoa na njegovu istočnom (dvostruki red kolaca), južnom i zapadnom dijelu (MINICHREITER, 1970., 173.-

176., T. LIV.; MINICHREITER, 1971., 8.-10.). Drvenih ostataka bilo je i na lokalitetu Gradić kod Torčeca u Podravini na kojem je osim snimanja, tijekom 1974. i 1975. g. provedeno sondiranje terena "holandskim svrdlom" promjera 10 cm (14 sondi) radi očitovanja i analize horizonata. Tom su prilikom u sondama 2, 8, 9, 10 i 11 na dubini od 110 do 150 cm ustanovljeni ostaci drva debljine 10 do 15 cm te je 1976. g. otvorena veća sonda 100 x 150 cm iznad sonde 2 radi utvrđivanja starosti drva (analiza C14). Na dubini od 120 cm nalazio se horizont grubo obrađenih pravokutnih i kvadratičnih greda hrasta (?) (do 15 x 15 cm), ugrađenih oko 1325. godine (JANUŠKA, 1978., 98.-103.; JANUŠKA, 2000., 60.-65.). Osamdesetih godina 20. stoljeća pokusno su istraživana dva gradišta u Međimurju s registriranim nepokretnim nalazima, te manje sondiranje na lokalitetu Staro Čiče, Gradišće kraj Velike Gorice (TEŽAK-GREGL, VOJVODA, 1987., 46.). Na lokalitetu Gradišće kod Nedelišća otkrivene su tlocrtne osnove nastambi, tj. podovi nabijeni glinom i kamenjem te jama kružnog tlocrta unutar jedne od nastambi s nekoliko čitavih posuda (TOMIČIĆ, 1985., 61.-63.). Na lokalitetu Dvorišće u blizini Turčičća od nepokretnih nalaza registrirana su tri kružna ognjišta te dijelovi podova i bočnih stijena nastambi

3 Autorica prilikom objave napominje da su na lokalitetu provedena "sistematska zaštitna istraživanja", ali iz objavljenoga situacijskog plana vidljivo je da je istražen dio lokaliteta, dok je ostalo bilo već ranije uništeno tijekom 1940. i 1941. g. (MINICHREITER, 1970., T. LIV., sl. 1.).

Karta 2. Karta područja okolice Garešnice s označenim položajima gradišta: 1. Sokolovac-Turski grad, 2. Tomašica-Gradina (prema Satelitski atlas Hrvatske, Zagreb 2001., 75., 76., M 1:100 000).

Karte 2 Landkarte der Umgebung von Garešnica mit markierten Positionen der Wallburgen: 1. Sokolovac-Turski grad, 2. Tomašica-Gradina (nach: Satellitenatlas von Kroatien, Zagreb 2001, 75, 76, M 1:100.000)

(TOMIČIĆ, 1985. a, 63.-64.). Ostala gradišta sjeverne Hrvatske registrirana su prilikom rekognosciranja i njihovi opisi dani su u objavljenoj stručnoj literaturi, navodeći samo pojedine veće radove i to za područje okolice Bjelovara i Kutine (PRIBAKOVIĆ, 1956., 107.-141.), te novije evidencije za područje čitave sjeverozapadne (REGISTAR, 1997., 338., ukupno 48 registriranih gradišta) i istočne Hrvatske (KARAČ, 1991., 31.-34.; SEKELJ IVANČAN, 1996., 49.-56.; SEKELJ IVANČAN, 1995., 82.).⁴ Nakon evidentiranja i/ili registriranja lokaliteta te osnovnog opisa u objavljenoj stručnoj literaturi, interes je arheologa u većini slučajeva zastao, te su sama arheološka iskopavanja i sustavna istraživanja ovog tipa nalazišta izostala. Svi, pak, dosadašnji rezultati arheoloških istraživanja gradišta nisu dostatni za donošenje većih ili sinteznih zaključaka. Kako novo vrijeme donosi i nove tehnologije, kao npr. korištenje zračnih snimaka, pružaju se i veće mogućnosti, prije svega za uspoređivanje samog oblika gradišta i njihovih interpretacija te u budućnosti, u nemogućnosti provođenja sustavnih iskopavanja, možda i uspostavljanje tipologije oblika gradišta. Stoga je ovaj rad usmjeren na donošenje kartografskih priloga i zračnih foto snimaka, poradi njihova uspoređivanja sa stanjem na terenu u odnosu na starije opise, te stručnu i znanstvenu obradu pronađenog dijela stolne keramike kao i njenog što točnijeg datiranja, tj. dobivanja okvirnog razdoblja kada su se koristila gradišta u okolici Kutine i Garešnice.

U prvoj kampanji običen je arheološki lokalitet na sjeveroistočnom rubu grada Kutine, uz cestu za Garešnicu u obližnjoj šumi, smješten oko 500 m od grada Kutine, poznat kao visinsko gradište Turski stol - Gradina (karta 1.,1). U literaturi je prvi put opisan 1956. g. i zaveden kao "poseban tip gradišta izrađen u obliku osmice" koji se sastoji od dva kružna uzvišenja, okružena zajedničkim vanjskim jarkom i bedemom (PRIBAKOVIĆ, 1956., 128., 129.). Tom je prilikom utvrđeno postojanje većeg uzvišenja A na sjeveroistočnom dijelu gradišta - promjera oko 60 m, visine blizu 5 m i jarkom dubine oko 5 m, u donjem dijelu širine oko 4 m, te posebnog unutrašnjeg bedema koji ga okružuje i uzvišenja B jugozapadno od povišenja A. Prema navodima autora, uzvišenje B je manja umjetna tvorevina eliptičnog oblika, dimenzija 10 x 7 m. Oba povišenja okružuje zajednički bedem i jarak koji prati konfiguraciju terena te mu se apsolutna visina mijenja, ali je oko 4 m, s obzirom na okolni teren. Gradište je prirodno zaštićeno s tri strane, na zapadnoj padini dubine oko 15 m, na jugozapadnoj potokom Kutinica i na jugoistočnoj još jednim manjim

potočićem. Prve istraživačke radove na tom gradištu (1966. g.) obavio je Muzej Moslavine, čiji rezultati su objavljeni 1968. g., gdje autorica ovo gradište ubraja u "visinska gradišta specifičnog oblika - osmice" (IVEKOVIĆ, 1968., 373.).⁵ Crtež oblika gradišta načinjen još 1956. objavljen je 1991. g. (BOBOVEC, 1991., 11.-12., crtež Ante Glavičića iz 1956. g.), a prilikom objavljivanja arheološke topografije područja grada Kutine pod lokalitetom Turski stol autorica navodi lokalitet kao "manji objekt tipa visinskog gradišta, od kojeg su do danas ostale samo naznake u pejzažu" (BOBOVEC, 1998., 17.). Ove naznake vidljive su na zračnoj snimci, snimljenoj 29. 2. 1999. g., prilikom cikličkih snimanja za potrebe Državne geodetske uprave RH (snimak 569, niz 2/1, zadatak C), iz kojih je vidljiv oblik gradišta (sl. 1.). Naime, kako se gradište nalazi u gustoj šumi, na zračnoj snimci jasno su vidljiva dva jarka u obliku naznaka tamnijih kružnica te središnje uzvišenje A i jedan bedem koji se na jugozapadnoj strani gubi, dok se manje povišenje B ne uočava. Ponovnim obilaskom u proljeće 2002. godine ustanovljeno je da crtež iz 1956. g. u potpunosti odgovara stanju na terenu (sl. 1. b, 1. c) (A. Glavičić položaj potoka Kutinice nije ucrtao jer se ona nalazi zapadnije), te da je i prirodna konfiguracija terena prilagođena obrambenoj funkciji. Na topografskoj karti promjene u konfiguraciji nisu naznačene (sl. 1. a). Odabran keramički materijal potječe s iskopavanja provedenih tijekom 1966. g., a djelomično je objavljen kao crtež bez detaljnije obrade 1998. g. (BOBOVEC, 1998., 17., sl. 6.).

Lokalitet Kutina - centar (karta 1., 2) u literaturi se prvi put spominje 1956. g. kao uzvišenje - gradište kvadratnog oblika, uz rječicu Kutinicu. Prilikom tadašnjih obilazaka uočeno je da središnji dio gradišta predstavlja manje uzvišenje nepravilno kvadratnog oblika, dimenzija 28 x 30 m, koje se iznad okolnog terena uzdiže za oko 2,5-3 m i okruženo je jarkom širine 20 m. Na sjeverozapadnoj strani tada je bio vidljiv dio bedema, a na sjeveroistočnoj bedem nije postojao, već je gradište bilo prirodno zaštićeno manjim potočićem koji se ulijevao u Kutinicu (PRIBAKOVIĆ, 1956., 128.). Prema sjećanju mještana, na području središta današnje Kutine nalazila su se dva objekta tipa nizinskog gradišta⁶ te je s kraja 1950-ih poznata rekonstrukcija lokaliteta prema crtežu Ante Glavičića (sl. 2.) koji gradište smješta oko 450 m jugoistočno od tadašnje Narodne banke (BOBOVEC, 1998., 16., sl. 5.; BOBOVEC, 2002. (u tisku)). Budući da se uzvišenje nalazilo u samom središtu mjesta i regulacijom toka potoka Kutinice potpuno je izravnano, danas mu se točan položaj više ne može ubicirati pa donosimo pretpostavljenu lokaciju uništenoga gradišta (sl. 2. a). U povijesnim se izvorima Kutina spominje

4 Na ovom mjestu valja izdvojiti obradu srednjovjekovnih gradina (ponegdje se odnosi na ostatke gradišta) u podravskoj regiji (LOVRENČEVIĆ, 1985., 168.-199.) i u Bilogori (LOVRENČEVIĆ, 1990., 139.-166.), gdje se daje opis smještaja lokaliteta, porijeklo njegova imena, a posebna pažnja daje se povijesnim izvorima, odnosno izdvojiti opise gradina sjeverozapadne Hrvatske (ĐURIĆ, 1981., 49.-56.; ĐURIĆ, 1982., 55.-60.), radove u kojima autor opisuje tvrdo građene ostatke gradova na uzvisinama. Također je potrebno istaći da literatura navedena za istočnu Hrvatsku ne obrađuje pojedina gradišta već je citirana s razlogom što se u njoj na jednom mjestu nalaze sva evidentirana i objavljena gradišta kao i regije s detaljnim navodima literature po pojedinom lokalitetu i autorima koji ga obrađuju.

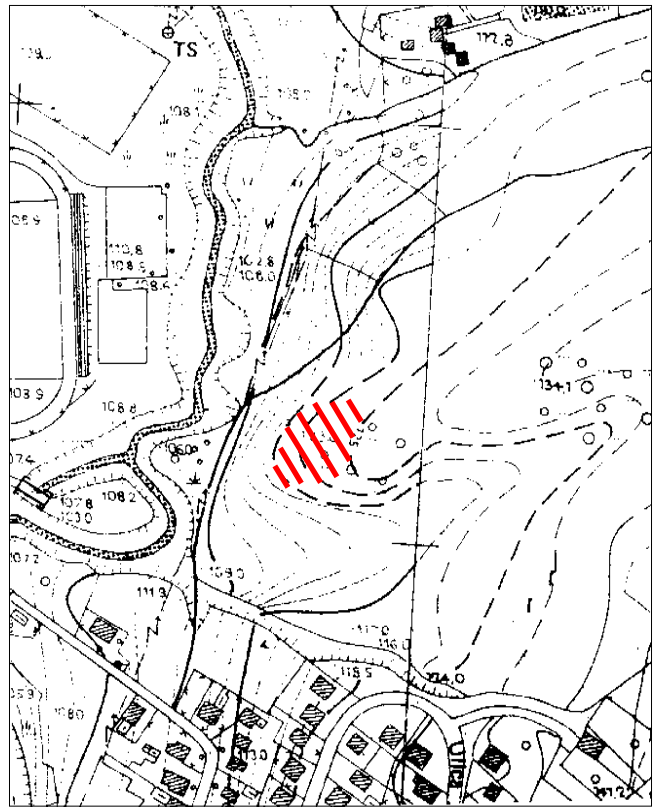
5 Iako je tom prilikom ustanovljeno da je gradište prilično devastirano, sondiranjem je pronađena gruba srednjovjekovna keramika s ukrasom pletenice, ulomci pećnjaka te nešto željeznih predmeta - kovani čavli, ostruga i sječivo.

6 Prilikom objavljivanja gradišta u okolici Kutine, autor 1956. g. piše da se južno od gradišta kvadratnog oblika, na udaljenosti od oko 100 m naziralo još jedno gradište kružnog oblika, ali većih dimenzija od kojeg je tada bio vidljiv samo trag jarka na južnom dijelu, dok je središnje uzvišenje kao i bedem bio uništen (PRIBAKOVIĆ, 1956., 128.).

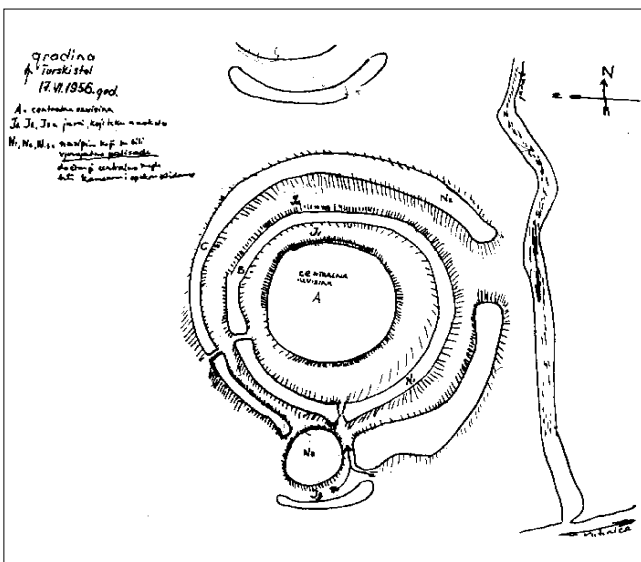
Sl. 1. Detalj zračnog snimka gradišta Kutina - Turski stol, Gradina, snimljenog 29. 2. 1999. g., cikličko snimanje (snimak 569, niz 2/1, zadatak C) Državna geodetska uprava RH

Abb. 1 Detail der Luftaufnahme der Höhenburg Kutina–Turski stol, Gradina, vom 29. 2. 1999, Zyklische Aufnahmen der Staatlichen Verwaltung für Geodäsie der Republik Kroatien (Foto 569, Reihenfolge 2/1, Abschnitt C)

Sl. 1. a Detalj položaja gradišta Kutina - Turski stol, Gradina, na topografskoj karti u M 1:5000 (Kutina-8 i Kutina-9, Aerofotogrametrijsko snimanje 1981., Državna geodetska uprava RH)

Abb. 1a Detail der Position der Höhenburg Kutina–Turski stol, Gradina, auf der topographischen Karte, Maßstab 1:5.000 (Kutina-8 und Kutina-9, Aerofotogrammetrische Aufnahmen von 1981, Staatliche Verwaltung für Geodäsie der Republik Kroatien)

Sl. 1. b Skica visinskog gradišta Kutina - Turski stol, Gradina, crtež Ante Glavičića iz 1956. g. (prema BOBOVEC, 1991., 11.)

Abb. 1b Skizze der Höhenburg Kutina–Turski stol, Gradina, Zeichnung von Ante Glavičić von 1956 (nach: Bobovec 1991, 11)

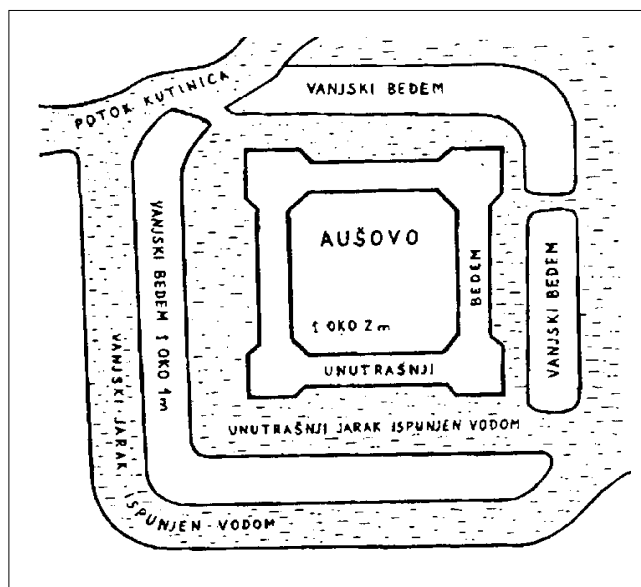

Sl. 1. c Gradište Kutina - Turski stol, Gradina - detalj snimljen s bedema II s vidljivim središnjim uzvišenjem i bedemom I, između kojih je jarak, pogled sa sjeveroistoka (snimila Tatjana Tkalec)

Abb. 1c Höhenburg Kutina–Turski stol, Gradina – Detail, aufgenommen von der Befestigungsmauer II mit sichtbarer zentraler Erhebung und der Befestigungsmauer I, dazwischen Wassergraben, Blick von Nordosten (Foto von Tatjana Tkalec)

prvi put 1256. g. u povelji ugarsko-hrvatskog kralja Bele IV. od 10. studenoga, kojom se uređuju međe šomodskog župana Henrika i posjeda župe Garić. U ispravama iz srednjeg vijeka ime je pisano kao Kotynna, Cothennya, Katynna, Kotonnya. U 14. stoljeću spominje se Gornja i Donja Kutina, oppidum - trgovište u Kutini, castrum - utvrda u Kutini i dvije crkve (BEDIĆ, 1992., 30.; PRAŽIĆ, 1986., 41.), te Velika Kutina, ali je te lokacije danas teško utvrditi (BOBOVEC, 1998., 16., fus. 17.). U Muzeju Moslavine zavedena su dva fragmenta kao slučajni nalaz - lokalitet Kutinica - pa je za pretpostaviti da su pronađeni upravo prilikom regulacije tog potoka i da potječu sa spomenutog kvadratnog gradišta.

Treće gradište u blizini Kutine smješteno je oko 1 km jugoistočno od Kutinskog sela, između šume Gaj Novi i livada Jasenina (karta 1., 3) i registrirano također pedesetih godina 20. stoljeća (PRIBAKOVIĆ, 1956., 129.). Tom je prilikom zabilježeno da je gradište barovitog tipa, nepravilno kružnog oblika, a sastoji se od dva bedema, dva jarka i središnjeg uzvišenja. Visina dobro očuvanoga središnjeg uzvišenja je blizu 2,5 m, dimenzije 28 x 34,5 m, a širina jarka između dva bedema je 21-23 m (21-25 m), dok je dubina promjenljiva. Bedem koji okružuje uzvišenje ima oblik peterokuta, s blago zaobljenim uglovima, a širina se mijenja 20-25 m (18-28 m). Na južnom dijelu ovog bedema nalazi se prokop za vodu koji povezuje dva jarka i regulira razinu vode u oba. Na vanjskoj strani uočeni su tragovi još jednog bedema širine oko 4 m (5-15 m), visine 0,5 m, a lokalitet je povezan sa srednjovjekovnim gradom na Ilovi - u povijesnim izvorima poznatim - Plovdinom (PRIBAKOVIĆ, 1956., 130.). Prilikom prvog obilaska i bilježenja lokaliteta, u arheološkoj literaturi nisu bili prikupljeni nikakvi površinski nalazi, već je gradište bilo zabilježeno prema izraženim značajkama u konfiguraciji terena. Muzej Moslavine u Kutini proveo je tijekom rujna 1963. g. zaštitna arheološka iskopavanja na Plovdingradu, kada je prikupljeno i nešto keramičke građe.⁷ Gradište se nadozvezuje na Lonjsko polje, na nizinskom terenu, uz obalu potoka Kutinice koji puni jarke vodom. Za visoka se vodostaja na sjevernoj strani prema Kutini moglo doći isključivo čamcima, a samo se gradište izdizalo iznad vode. Ovim istraživanjima je ustanovljeno da se lokalitet sastoji od naselja i tvrđave, a na oba kompleksa pronađena je slična arheološka građa. Naime, sjeverno od središnjeg dijela gradišta, opkoljenog jarkom i bedemom, nalazi se površina peterokutnog oblika, okružena nasipom na kome se nalazio bedem od hrastovih trupaca (BOBOVEC, 1994. a, 25.).⁸ Dva su odijeljena kompleksa vjerojatno bila spojena mostom radi komunikacije. Sondažno je istraživanje pro-

Sl. 2. Tlocrt utvrde-gradišta Kutina - centar, rekonstrukcija prema crtežu Ante Glavičića s kraja 1950-ih godina (prema BOBOVEC, 1998., 16., sl. 5.).

Abb. 2 Grundriß der Wallburg Kutina-Zentrum, Rekonstruktion nach der Zeichnung von Ante Glavičić vom Ende der 1950er Jahre (nach: Bobovec 1998, 16, Abb. 5)

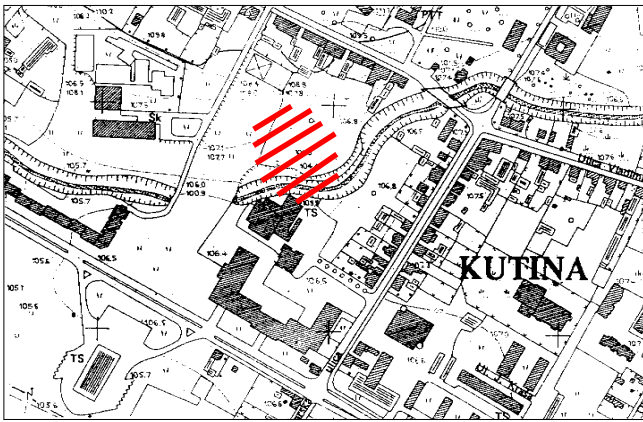
vedeno na središnjem uzvišenju, na području naselja i na bedemima I i II do dubine 0,40 m, ispod kojih se javlja sterilan sloj.⁹ U povijesnim se izvorima Plovdin spominje rijetko i to početkom 16. stoljeća pa do kraja 17. stoljeća, kao vlasništvo grofova Erdödy (1521., 1529., 1551. i 1660. g.), a nakon toga nalazi se zapisan na starim kartama (karta iz 1595. g., BOBOVEC, 1991., 10.) samo kao toponim Plovdin ili Blodyn (BOBOVEC, 1998., 17.; BEDIĆ, 2001., 79.). Lokalitet je uočen na zračnom snimku, načinjenom za potrebe Državne geodetske uprave RH prilikom cikličkih snimanja 29. 2. 1999. g. (snimak 692, niz 4, zadatak C) iz kojeg je vidljivo da je Plovdin gradište s više jaraka i bedema oko nepravilnoga središnjeg uzvišenja, od kojih su na njegovoj sjevernoj strani uočljiva tri jarka i dva bedema (sl. 3.). Treći, vanjski jarak dijeli središnju (južnu) uzvisinu (s bedemima i jarcima koji joj gravitiraju) od peterokutne sjeverne uzvisine (pretpostavljeno podgrađe?) koju opkoljuje sa svih njezinih strana, te ujedno predstavlja i vanjski jarak koji široko okružuje oba sklopa. Na istočnom dijelu središnjega južnog uzvišenja na zračnom snimku su prepoznatljiviji prokopi u bedemima koji omogućuju punjenje vodom svih jaraka. Prema nekim navodima u literaturi

7 Od keramike pronađene su posude u obliku zdjele na nozi, posudice u obliku kupe, čaše na nozi, obični lonci i pećnjaci, a od metalnih nalaza strelice, vršci kopalja, nakovanj, razni dijelovi poljoprivrednog alata, okovi za vrata, brave i lokoti te potkove i konjske žvale (IVEKOVIĆ, 1968., 369.-372., sl. 91.-113.).

8 Drži se da je taj kompleks činio naselje spomenutog gradišta u kojem je vjerojatno bila i topionica željezne rudače i kovačka radionica, s obzirom na nalaze mnoštva željezne troske i neobrađene željezne rudače (sonda A na južnom dijelu 2 x 3 m) (IVEKOVIĆ, 1968., 371.).

9 U kulturnom sloju sva je pronađena arheološka građa bila izmiješana i pokazivala jedinstvenu sliku s mnoštvom ostataka kućnog lijepa kao i tragovima pougljenjenog drva, što je ukazivalo da je naselje bilo izgrađeno od drva i zemlje, a propalo u većem požaru (IVEKOVIĆ, 1968., 370.). Od arheološke građe obrađen i objavljen je dio pećnjaka starijih tipova turbanastoga, cilindričnog i koničnog oblika sa žigovima na dnu (BOBOVEC, 1994., 32.-33., fus. 25.-27.; BOBOVEC, 1994. a, 25.-29.) i dvije keramičke posude datirane okvirno u 15.-16. stoljeće (BOBOVEC, 2000., 22.-23.).

Sl. 2. a Pretpostavljeni položaja gradišta Kutina - centar na topografskoj karti u M 1:5000 (Kutina-8, Aerofotogrametrijsko snimanje 1981., Državna geodetska uprava RH)

Abb. 2a Angenommene Lage der Wallburg Kutina-Zentrum auf der topographischen Karte, Maßstab 1:5.000 (Kutina-8, Aerofotogrammetrische Aufnahmen von 1981, Staatliche Verwaltung für Geodäsie der Republik Kroatien)

(BOBOVEC, 1991., 11.-12., fus. 6.; BOBOVEC, 1998., 16.-17., fus. 21.) dio kompleksa je uništen krajem 70-ih godina prošlog stoljeća gradnjom deponija INA-Petrokemije. Na zračnom snimku vidljivo je da je deponij vjerojatno zahvatio i uništio manji južni dio kompleksa. Topografska karta područja ne prikazuje vjerno sve opisane detalje plovinskog sklopa (sl. 3. a). U proljeće 2002. g. za obilaska određen je sam lokalitet te je zabilježeno da je središnja uzvisina nepravilnog oblika s istaknutim polukružnim

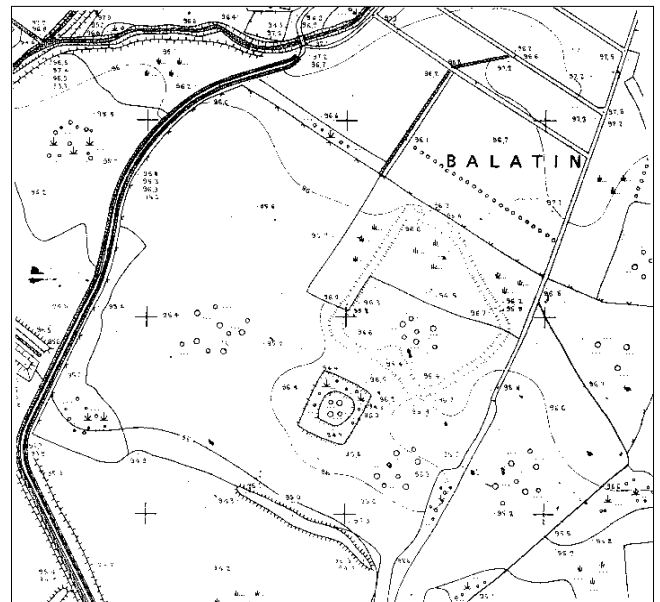

Sl. 3. Detalj zračnog snimka gradišta Kutina - Plovdin grad snimljenog 29. 2. 1999. g., cikličko snimanje (snimak 692, niz 4, zadatak C), Državna geodetska uprava RH

Abb. 3 Detail der Luftaufnahme der Wallburg Kutina-Plovdin grad vom 29.2.1999, Zyklische Aufnahmen der Staatlichen Verwaltung für Geodäsie der Republik Kroatien (Foto 692, Reihenfolge 4, Abschnitt C)

uglovima. Oko središnjeg uzvišenja nalazi se širok jarak iza kojeg se ponegdje nazire širi vanjski bedem. Zbog močvarnog terena i bujne vegetacije bagrema nije se moglo provjeriti položaj i očuvanost drugog bedema kojeg spominje Pribaković, uz pretpostavku da je njegova tvrdnja točna. Naime, sa središnjeg se uzvišenja na južnom dijelu lokaliteta uočava spominjani prekid unutrašnjeg bedema koji je, prema D. Pribakoviću bio u vezi s drugim bedemom preko jarka kojim se omogućava punjenje vode.

U okolici Lipovljana tijekom 1996. g. reambuliran je lokalitet Kraljeva Velika - Stari grad (Kućište) (karta 1., 4) registriran također pedesetih godina 20. stoljeća (PRIBAKOVIĆ, 1956., 133., 135.). Gradište ili ostaci manjeg zemljanog utvrđenja kvadratnog oblika smješteni su za približno 1 km zapadno od sela Kraljeva Velika, na položaju zvanom Stari grad/Kućište, u narodu znanom kao "grad kralja Matije". Središnje je uzvišenje jako uništeno, dimenzija 35 x 35 m koje nadvisuje okolno područje za 2,5-3 m. Bedem koji okružuje središnje uzvišenje, a očuvan je na sjeverozapadnom dijelu do visine 2 m, dok je na južnom i jugoistočnom dijelu poravnat s okolnim terenom radi obrade zemlje kao i jarak koji je samo na jednom dijelu uočene širine 12-14 m. Na uzvišenju su ispod sloja crnog humusa tada uočeni ostaci kamena i cigle, a na bedemu sloj pijeska. Prilikom ponovnog obilaska 1996. g. ustanovljeno je da se na sjeverozapadnoj i zapadnoj strani jarak još puni vodom iz potoka Željana, koji uzvišenje okružuje s jugoistočne, istočne i sjeveroistočne strane. Jugozapadno i zapadno od središnjeg uzvišenja nije po površini pronađeno arheološkog materijala, dok je na poljima južno od Starog grada po površini nađeno mnoštvo usitnjenih nalaza (BOBOVEC, SEKELJ IVANČAN, 1996., 35.-37.,

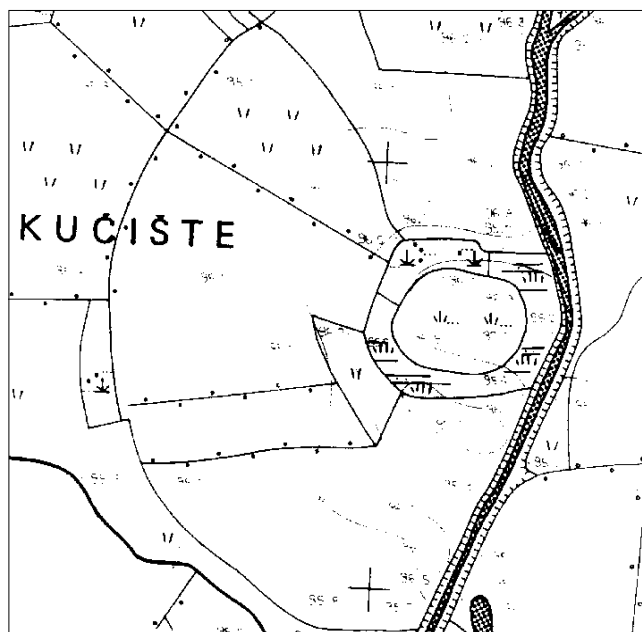
Sl. 3. a Detalj položaja gradišta Kutina - Plovdin grad na topografskoj karti u M 1:5000 (Kutina-17, Aerofotogrametrijsko snimanje 1981., Državna geodetska uprava RH)

Abb. 3a Detail der Lage der Wallburg Kutina-Plovdin grad auf der topographischen Karte, Maßstab 1:5.000 (Kutina-17, Aerofotogrammetrische Aufnahmen von 1981, Staatliche Verwaltung für Geodäsie der Republik Kroatien)

Sl. 4. Detalj zračnog snimka gradišta Kraljeva Velika - Stari grad, Kućište, cikličko snimanje (snimak 671, niz 8/1, zadatak C), Državna geodetska uprava RH

Abb. 4 Detail der Luftaufnahme der Wallburg Kraljeva Velika–Stari grad, Kućište, Zyklische Aufnahmen der Staatlichen Verwaltung für Geodäsie der Republik Kroatien (Foto 671, Reihenfolge 8/1, Abschnitt C)

Sl. 4. a Detalj položaja gradišta Kraljeva Velika - Stari grad, Kućište na topografskoj karti u M 1:5000 (Kutina-40, Aerofotogrametrijsko snimanje 1981. g., Državna geodetska uprava RH)

Abb. 4a Detail der Lage der Wallburg Kraljeva Velika–Stari grad, Kućište auf der topographischen Karte, Maßstab 1:5.000 (Kutina-40, Aerofotogrammetrische Aufnahmen von 1981, Staatliche Verwaltung für Geodäsie der Republik Kroatien)

Sl. 4. b Gradište Kraljeva Velika - Stari grad, Kućište, detalj s vidljivim središnjim uzvišenjem i jarkom, pogled prema sjeveru (snimila Tatjana Tkalčec)

Abb. 4b Wallburg Kraljeva Velika–Stari grad, Kućište, Detail mit sichtbarer zentraler Erhebung und dem Wassergraben, Blick nach Norden (Foto: Tatjana Tkalčec)

sl. 1.), što bi moglo ukazivati na postojanje podgrada na tom mjestu. Također, po čitavoj površini uzvišenja kao i bedema nailazi se na veoma usitnjene ulomke keramike i cigle te pećnjaka polucilindričnog i turbanastog oblika, opredijeljenih okvirno u 14. i 15. stoljeće (BOBOVEC, 1997., 16.-18., sl. 2., 3., fus. 10.). Na zračnom snimku iz 1999. godine (snimak 671, niz 8/1, zadatak C) vidljiv je široki jarak koji okružuje kvadratno središnje uzvišenje i

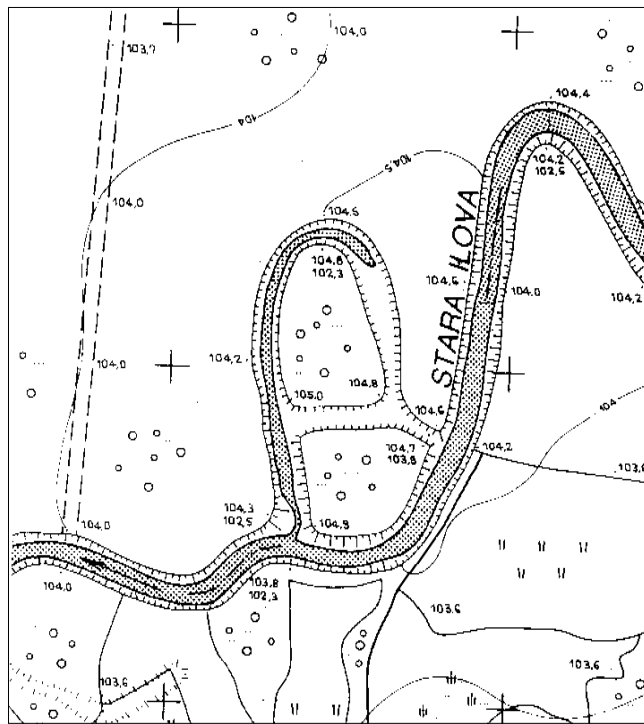
prati njegove obrise. Bedem se nazire na zapadnoj, jugozapadnoj i južnoj strani (sl. 4.). Na topografskoj karti je označen samo široki jarak (sl. 4. a) koji je veći dio godine ispunjen vodom, što pokazuje i fotografija (sl. 4. b). Pri obilasku 2002. g. ustanovljeno je da je bedem očuvan na sjevernoj strani visine 1-1,5 m. Na južnoj i jugozapadnoj strani izravnana je s okolnim terenom. Zračni snimak terena pružio je podatke i sliku o segmentima lokaliteta koji

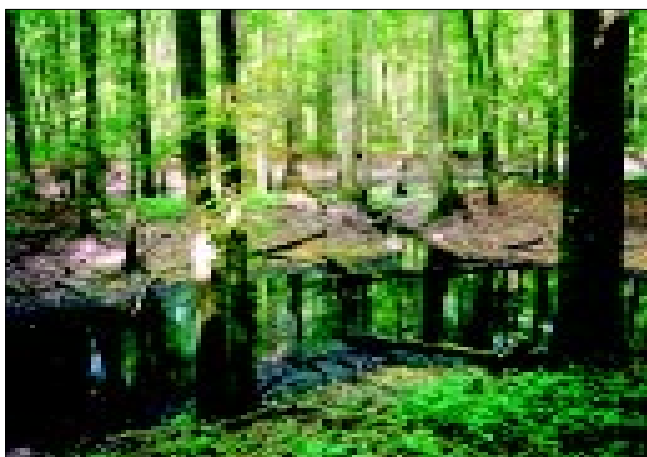
Sl. 5. Detalj zračnog snimka gradišta Medurić - Gradina, Turski grad snimljenog 29. 2. 1999. g., cikličko snimanje (snimak 685, niz 4, zadatak C), Državna geodetska uprava RH

Abb. 5 Detail der Luftaufnahme der Niederburg Medurić-Gradina, Turski grad, aufgenommen am 29. 2. 1999, Zyklische Aufnahmen der Staatlichen Verwaltung für Geodäsie der Republik Kroatien (Foto 685, Reihenfolge 4, Abschnitt C)

Sl. 5. a Detalj položaja gradišta Medurić - Gradina, Turski grad na topografskoj karti u M 1:5000 (Banova Jaruga-13, Aerofotogrametrijsko snimanje 1981., Državna geodetska uprava RH)

Abb. 5a Detail der Lage der Niederburg Medurić-Gradina, Turski grad auf der topographischen Karte, Maßstab 1:5.000 (Banova Jaruga-13, Aerofotogrammetrische Aufnahmen von 1981, Staatliche Verwaltung für Geodäsie der Republik Kroatien)

Sl. 5. b Detalj spoja užeg i šireg jarka na bedemu I na Medurić - Gradini, Turski grad, pogled sa sjevernoga središnjeg uzvišenja prema zapadu (snimila Tatjana Tkalcćec)

Abb. 5b Detail der Verbindung zwischen dem engeren und dem breiteren Wassergraben bei der Befestigungsmauer I an der Niederburg Medurić-Gradina, Turski grad, Blick von der nördlichen zentralen Erhebung nach Westen (Foto: Tatjana Tkalcćec)

nisu prepoznatljivi na terenu te je stoga ovdje važno istaknuti vrijednost primjenjivanja različitih interdisciplinarnih metoda prilikom proučavanja arheoloških lokaliteta. Na samom središnjem uzvišenju po konfiguraciji terena prepoznati su tragovi kvadratnoga većeg objekta, što je i potvrđeno struganjem profila jednog recentnog iskopa (oko 1 x 1 m). U profilu je uz humusni sloj prepoznat jedan srednjovjekovni sloj, debljine oko 20 cm, ispod kojeg dolazi sterilni sloj (mješavina žuto-sive ilovače). U istom iskupu, na njegovoj zapadnoj strani mogu se pratiti već obrušeni dijelovi nekoga zidanoga (kvadratičnog?) objekta kojem nije ustanovljena čvrsta vezana struktura, već je to na mjestu gdje se objekt vjerojatno urušavao. Osim ovog objekta, uočene su po promjenama u konfiguraciji terena naznake drugih objekata i prostorija kojima ovakvim pregledom nije moguće odrediti oblik i značenje, ali bi istraživanje geofizikalnom metodom, prije arheoloških iskopa, dalo vrlo dobre rezultate. Prema povijesnim izvorima, osim u popisu župa Zagrebačke biskupije iz 1334. g. kao *sancti Mychaelis de Velika*, područje/lokalitet se spominje i 1363. g. kao *Velyka castrum regium inter Pukur et Soploncha*, te kao *oppidum et castellum Velike* u povijesnom izvoru iz 1427. g. (BOBOVEC, SEKELJ IVANČAN, 1996., 35., 36., bilješka 6.-9.). U blizini tog lokaliteta nalaze se i pretpostavljeni lokaliteti Opeke i Čardačina (oko

500 m južnije od Opeka) (BOBOVEC, SEKELJ IVANČAN, 1996., 36.) te Šamčine¹⁰ (PRIBAKOVIĆ, 1956., 133.-134.), prema legendi "barutana kralja Matijaša" koji su vjerojatno povezani s položajem Stari grad kraj Kraljeve Velike.

Sjeverozapadno od Lipovljana i Banove Jaruge nalazi se nizinsko gradište Međurić - Gradina ili Turski grad s lijeve strane toka rijeke stare Ilove (karta 1., 5), obideno tijekom 1996. g. i tada prvi put zavedeno u arheološku literaturu (BOBOVEC, SEKELJ IVANČAN, 1996., 36.-37., sl. 2.; BOBOVEC, 1998., 17.-18., sl. 7.). Nizinsko gradište se nalazi u šumi Ilovski lug, a sastoji se od dva uzvišenja. Oba su s južne, jugoistočne i istočne strane okružena starom Ilovom, a s jugozapadne, zapadne, sjeverozapadne i sjeverne strane širokim jarkom ispunjenim vodom. Sjeverno uzvišenje okruženo je bedemom i manjim jarkom, koji je na sjeverozapadnoj strani spojen manjim kanalom sa spomenutim širokim jarkom. Dužina tog sjevernog uzvišenja je oko 50 m, a širina u najširem dijelu približno 35 m. Na zračnom snimku jasno je vidljivo sjeverno uzvišenje ovalnog oblika, okruženo jarkom i bedemom. Južno uzvišenje se ne uočava. Na sjeveroistočnoj, sjevernoj i zapadnoj strani vidljiv je i široki vanjski jarak koji okružuje oba uzvišenja (snimak 685, niz 4, zadatak C) (sl. 5.). Prikaz na topografskoj karti ne odgovara u potpunosti stanju na terenu (sl. 5. a). Nedostaje plići unutarnji jarak i kanal koji spaja oba jarka. Također, nije ucrtano manje povišenje na sjevernoj strani izvan šireg jarka (BOBOVEC, SEKELJ IVANČAN, 1996., 37.-38., fus. 13.).¹¹ Povijesna vrela spominju *Megeriwch* godine 1228. kao feudalni posjed, a iz popisa župa Zagrebačke biskupije godine 1334. doznajemo o *sancti Georgii de Megurechya* (BOBOVEC, SEKELJ IVANČAN, 1996., 36., fus. 15.-19.), ali se bez arheoloških istraživanja ne može sa sigurnošću reći kako se gradište uklapa u sliku koju daju povijesni izvori.

Istočno od Kutine, između Garešnice (9 km jugoistočno) i Bjelovara nalazi se na lijevoj obali Ilove, gradište nizinskog tipa Sokolovac - Turski grad (karta 2., 1) registrirano u arheološkoj literaturi šezdesetih godina prošlog

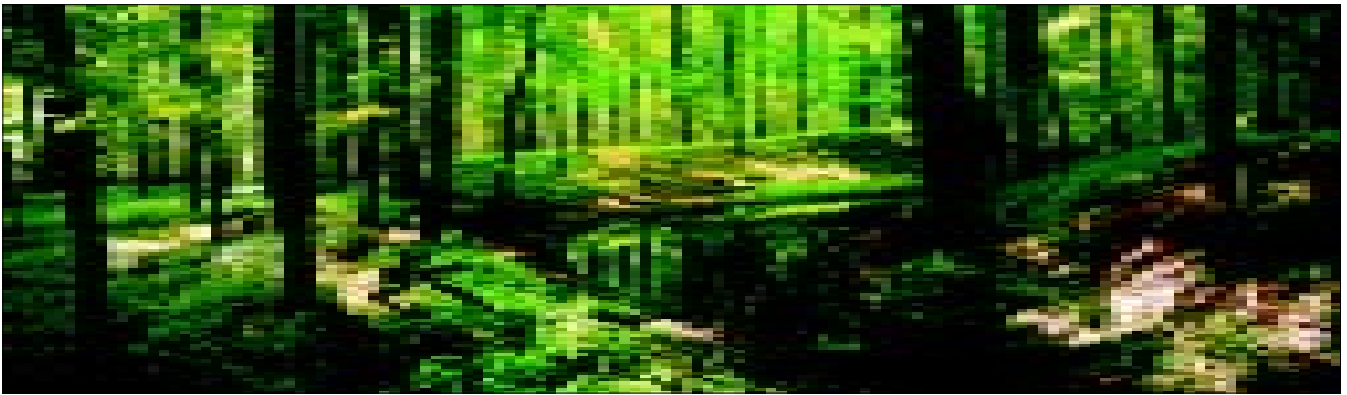
stoljeća. Gradište je smješteno u ravnici, na nadmorskoj visini oko 110 m, veličine oko 1 km², s sastoji se od ovalnog središnjega uzvišenja, dimenzija 52 x 38 m, visine blizu 1,5 m, dva bedema i dva jarka. Jarak I koji okružuje uzvišenje na istočnoj i sjevernoj strani je širine do 6 m, a na njega se nadovezuje bedem I visine 2 m, širine 19 m, ukupne dužine 237 m. Bedem II je 1,5 m visok, širine 19 m i dužine 476 m, a od bedema I dijeli ga jarak II širine 14-16 m (IVEKOVIĆ, 1968., 372.). Na lokalitetu su provedena manja sondažna arheološka iskopavanja tijekom 1964. g., a probne sonde otvorene su na središnjem uzvišenju kao i na oba bedema.¹² Prilikom obilaska 1996. g. ustanovljeno je da je gradište Sokolovac - Turski grad zaraslo u šikaru te postalo nepristupačno. Obilaskom u proljeće 2002. g. zamijećene su nove intervencije na lokalitetu (sl. 6. b). Sa zapadne strane ureden je prilaz središnjem uzvišenju na kojem je zasađena mlada crnogorica. Po površini središnjeg uzvišenja nailazi se na ulomke keramike i mnoštvo sitnog kućnog lijepa. Oba jarka nisu raščišćena, već je u njima voda i gusto raslinje, unutarnji bedem je uređena tratina dok se vanjski nazire u tragovima. Na topografskoj karti vidljivo je da je gradište smješteno na terenu zvanom Berek. Ovakvim toponimom u narodu se nazivaju močvarni tereni, a na njima se često ustanovljuju gradišta (sl. 6. a). Na istočnoj strani se, osim središnjeg uzvišenja, dva bedema i dva jarka, uočava manji jarak koji se nadovezuje na manji potok koji teče sjeverno od gradišta. Zračni snimak (snimak 861, zadatak 64, istočna Hrvatska) podudara se s prikazom na topografskoj karti, ali najnovije intervencije načinjene u razdoblju od 1996. do 2002. g. na gradištu nisu vidljive (sl. 6.).

U blizini gradišta u Sokolovcu nalazi se u šumi zvanoj Međuvađa lokalitet Gradina - Tomašica (karta 1.), također gradište nizinskog tipa. Smješteno je oko 500 m zapadno od rijeke Ilove i 1 km sjeverozapadno od gradišta u Sokolovcu. Zemljana se utvrda sastoji od središnjeg uzvišenja ovalnog oblika, dimenzija 31 x 34 m, visine 164 cm, a prvi je put registrirana šezdesetih godina 20. stoljeća (IVEKOVIĆ, 1968., 372.-373.). Tada je uočeno da je središnje uzvišenje opkoljeno jarkom I čija veličina iznosi 131 m, a širina 12-13 m. Iza jarka I nadovezuje se bedem I visine 1 m, a širine 3 do 6 m. Jarak II i bedem II vrlo su uništeni kao i samo središnje uzvišenje, dubokim grabama iz kojih mještani vade pijesak. Prilikom probnih iskopavanja provedenih tijekom 1966. g., sonde su postavljene na centralno

10 Lokalitet je registriran pedesetih godina 20. stoljeća kao Gradine, Šamčine - nizinsko gradište, nepravilno pravokutnog oblika, smješteno 1 km zapadno od mjesta gdje stari autoput prelazi seoski put Piljanice - Kraljeva Velika. Gradište ima središnje uzvišenje, dimenzija 32 x 17 m, visine oko 1 m, na južnoj strani izduženo u obliku trokuta. Jarak koji okružuje uzvišenje širok je 5-6 m, a visok oko 1 m, a na njega se nadovezuje bedem I djelomično uništen na zapadnoj i sjeverozapadnoj strani, visine oko 1 m i širine oko 7 m. Jarak koji dijeli bedem I od bedema II širine je od 8 do 10 m, prilično izravnat s okolnim terenom kao i bedem II koji je vidljiv samo na sjevernoj, sjeverozapadnoj i zapadnoj strani. Tada je uočeno da se ispod gornjeg tankog sloja humusa nalazi žuta ilovača iz koje se prilikom dubljeg oranja iskapa cigla, kamen, maz, šljaka i ulomci srednjovjekovne keramike (PRIBAKOVIĆ, 1956., 133.).

11 U obilascima lokaliteta 2001. (A. Bobovec i A. Vekić) i 2002. g. (T. Sekelj Ivančan i T. Tkalec) prikupljeni su prvi keramički površinski nalazi iz Međurića, i to sa sjevernog uzvišenja, na mjestu gdje je srušeno stablo svojim korijenjem izbacilo mnoštvo keramičkih ulomaka na površinu. Zahvaljujemo kolegici Ani Bobovec i kolegi Ameliju Vekiću, višem stručnom savjetniku konzervatoru za arheološku baštinu u Odjelu za zaštitu arheološke baštine Ministarstva kulture Republike Hrvatske na informacijama o prikupljenoj keramici 2001. g. i ustupanju ulomaka za znanstvenu obradu i objavu.

12 Kulturni sloj nalazio se na dubini 0,20-0,40 m, ispod koje je bio sterilni sloj zemlje, iako je kopano i do 1,20 m. Tom je prilikom pronađeno mnoštvo kućnog lijepa, srednjovjekovne grube keramike, pećnjaka te kovanih čavala i nešto stakla (IVEKOVIĆ, 1968., 372.). Od arheološke su građe objavljena dva ulomka pećnjaka, jedan s motivom rozete od 5 latica koju okružuju četiri gotička lista i drugi s motivom krila, najvjerojatnije anđela, oba neglazirana (BOBOVEC, 1994., 33., 34.) te keramička čaša, nakon detaljnije analize datirana u kraj 15. i početak 16. stoljeća (BOBOVEC, 1986., 141., sl. 85., 143.; SEKELJ IVANČAN, 1999., 161.-166., 170.-173., T. I.; BOBOVEC, 2000., 23.).

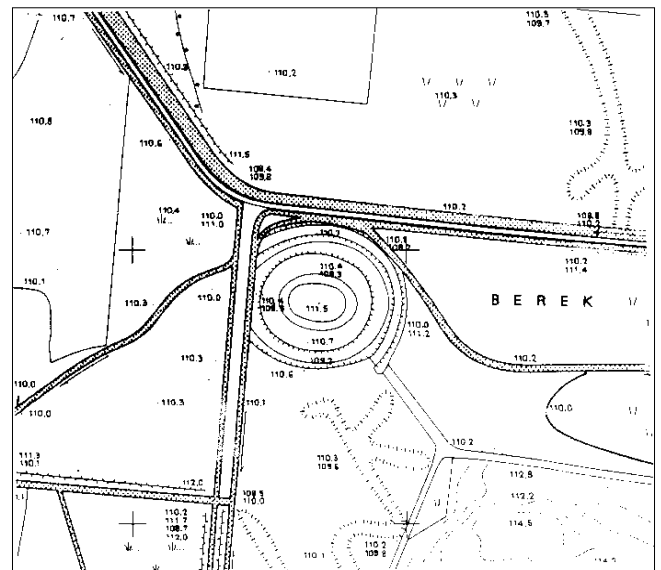
Sl. 5. c Detalj jugoistočnog dijela sjevernoga središnjeg uzvišenja, jarka I i bedema I, Međurić - Gradina, Turski grad, pogled prema jugozapadu (snimila Tatjana Tkalčec).

Abb. 5c Detail des südöstlichen Teils der nördlichen zentralen Erhebung, des Wassergrabens I und der Befestigungsmauer I, Međurić-Gradina, Turski grad, Blick nach Südwesten (Foto: Tatjana Tkalčec)

Sl. 6. Detalj zračnog snimka gradišta Sokolovac - Turski grad snimljenog 10. 7. 1997. g., cikličko snimanje (snimak 861, niz 64, Istočna Hrvatska) Državne geodetske uprave RH

Abb. 6 Detail der Luftaufnahme der Wallburg Sokolovac-Turski grad vom 10. 7. 1997, Zyklische Aufnahmen der Staatlichen Verwaltung für Geodäsie der Republik Kroatien (Foto 861, Reihenfolge 64, Ostkroatien)

Sl. 6. a Detalj položaja gradišta Sokolovac - Turski grad na topografskoj karti u M 1:5000 (Garešnica-16, Aerofotogrametrijsko snimanje 1981., Državna geodetska uprava RH)

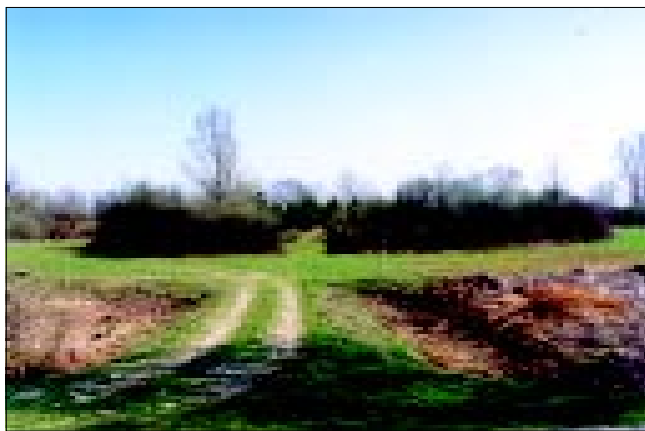
Abb. 6a Detail der Lage der Wallburg Sokolovac-Turski grad auf der topographischen Karte, Maßstab 1:5.000 (Garešnica-16, Aerofotogrammetrische Aufnahmen von 1981, Staatliche Verwaltung für Geodäsie der Republik Kroatien)

uzvišenje i na bedem I¹³. Gradište je obišeno 1996. i 2002. g. Budući da nije vidljivo niti na topografskoj karti ni na zračnom snimku, 2002. g. planirano je snimanje gradišta totalnom geodetskom stanicom SOKKIA, tip 600. Međutim, široki jarak prepun vode onemogućio je pristup središnjem uzvišenju, pa je samo načinjena skica (bez mjerila) koju ovom prigodom prilažemo (sl. 7.). Danas je vidljivi

vo istaknuto središnje uzvišenje, dobro očuvan jarak I koji je ispunjen vodom i bedem I (sl. 7. a i 7. b). Na bedemu I nalaze se četiri usjeka koji omogućavaju punjenje vodom oba jarka. Drugi se jarak nazire na sjevernoj i južnoj strani, dok ga na istočnoj i zapadnoj nema. Ista je situacija i s bedemom II, s tim da na sjeveroistočnoj strani bedem II ne prati bedem I već se produžuje prema istoku i ubrzo gubi, a okružen je močvarnim terenom. Zapadno od gradišta teče jedan veći potok koji kod jugozapadnog dijela gradišta skreće od njega okomito prema zapadu (sl. 7.). Također je zamijećeno više većih udubina ispunjenih podzemnim vodama.

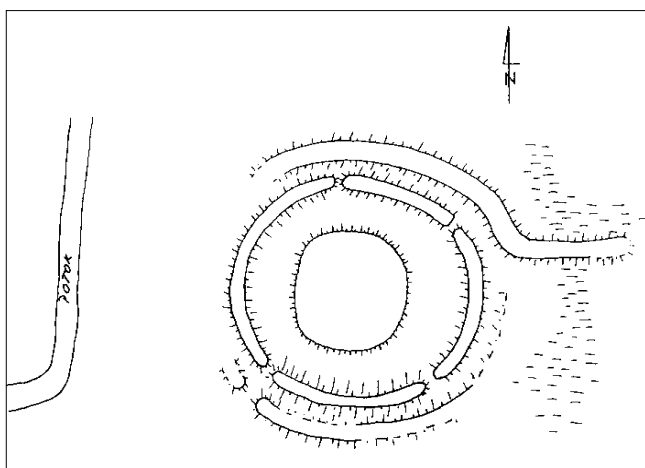
Nakon pregleda keramičkih nalaza koji potječu s tih gradišta, odabran je za obradu onaj dio građe koji se može

13 Kulturni se sloj mogao pratiti na dubini od 0,20 do 0,50 m, dok se ispod tog sloja nalazila sterilna pjeskovita zemlja. Od arheološke građe tom je prilikom pronađeno mnoštvo fragmenata grube srednjovjekovne keramike i dijelovi pećnjaka na čijem su dnu znakovi u obliku križa, kućni lijev te metalni nalazi - željezno koplje, kovan čavli, konjske žvale, škare i nož te jedini do sada objavljeni predmet željezna potkova (IVEKOVIĆ, 1968., 372., sl. 114.).

Sl. 6. b Gradište Sokolovac - Turski grad, detalj s djelomično vidljivim središnjim uzvišenjem na kojem je posadena crnogorica, okružen jarkom u kojem je šikara i izravnanim bedemom te drugim jarkom preko kojeg prelazi recentni put, pogled sa zapada (snimila Tatjana Tkalcćec)

Abb. 6b Wallburg Sokolovac-Turski grad, Detail mit teilweise sichtbarer zentraler Erhebung, auf der ein Nadelwald angelegt wurde, von einem mit Gebüsch bewachsenen Wassergraben umgeben und mit einer eingeebneten Befestigungsmauer sowie einem zweiten Wassergraben, über den ein neuerer Weg verläuft, Blick von Westen (Foto: Tatjana Tkalcćec)

Sl. 7. Skica gradišta Tomašica - Gradina iz 2002. godine (crtež Tatjana Tkalcćec)

Abb. 7 Skizze der Wallburg Tomašica-Gradina von 2002 (Zeichnung: Tatjana Tkalcćec)

opredijeliti u stolnu keramiku. Ona je, zbog karakterističnih oblika i načina ukrašavanja koji prate modu i ukus određenog razdoblja, pogodnija od kuhinjske za tipološko i vremensko opredjeljivanje.¹⁴ Za analizu su izdvojene keramičke čaše, vrčevi i boce, radi njihova što točnijeg datiranja, kako bi se ustanovilo okvirno razdoblje kada su gradišta bila u funkciji.

14 U ovome radu autorice su uz objavu odabranih nalaza stolne keramike odlučile objaviti i nalaze kuhinjske keramike iz Međurića (površinski nalazi 2001. i 2002. godine), jer su to jedini poznati nalazi s toga lokaliteta. Kataloški se obrađuje samo stolna keramika.

ČAŠE

U kasnom srednjem vijeku za piće su se upotrebljavale čaše od drva, gline, stakla, plemenitih i običnih kovina. Prvobitno su se za piće koristili manji keramički lonci i vrčevi te, vjerojatno, drvene posude i čaše. Keramički pehari, bokali i čaše česta su pojava tijekom 14. i, osobito, početkom 15. stoljeća (BERANOVA, 1996., 516.).

Keramičke čaše predstavljaju standardan oblik posuda za piće. Proizvodile su se serijski. Po njihovim oblicima mogu se razlučiti više tipova unutar kojih postoje inačice u načinu ukrašavanja i dimenzijama.

Čaše trbušastog oblika

Čaše trbušastog oblika može se podijeliti na čaše na niskoj nozi i na čaše na visokoj nozi. Kod čaša na niskoj nozi loptasti oblik trbuha dolazi jače do izražaja, dok je kod čaša na visokoj nozi, usprkos širokom truhu, istaknuta i uzdužna os.

Čaše na niskoj nozi javljaju se u dvije varijante: 1/ čaše na niskoj, uskoj nozi (T. 1.; T. 2.) i 2/ čaše na niskoj, širokoj nozi (T. 3; T. 8., 1).

Za prvu je skupinu karakterističan manje naglašen prijelaz između noge i trbuha, za razliku od druge skupine kod koje je taj dio čaše puno uži zbog izrazito širokog dna noge i širokog trbuha.

Dno čaša na niskoj, uskoj nozi uglavnom je ravno ili blago podignuto i na njemu se često nalazi znak - otisak lončarskog kola ili naknadno žigovanje, kao što je slučaj na čašama iz Tomašice (T. 2., 1) i Turskog stola (T. 5., 3). Noge su pri dnu prstenasto oblikovane, zaobljenih ili prema gore ukošenih rubova. Očuvani ulomci ovih čaša uglavnom su neukrašeni, izuzev čaša iz Tomašice (T. 2., 1) i Sokolovca (T. 2., 6), na kojima je truh ukrašen žlijebljenjem izvedenim na brzorotirajućem lončarskom kolu te čaše iz Sokolovca (T. 1., 1) koje su ukrašene širokom vodoravnom crtom na prijelazu između noge i trbuha, izvedenom bojenjem crvenom bojom.

Čaše na niskoj, širokoj nozi česte su na lokalitetu Sokolovac - Turski grad. Karakteristične su svijetle oker boje, tankih stijenki, ukrašene pojedinačnim ili s više vodoravnih traka, izvedenih crvenim slikanjem ili otiskivanjem kotačićem ili, pak, kombinacijom jednoga i drugoga. S istoga lokaliteta potječu i čaše sličnih oblika koje uz spomenute načine ukrašavanja, na tijelu imaju medaljone s prikazima uobičajenim za srednjovjekovnu kršćansku ikonografiju, a datirane su u drugu polovinu 15. i početak 16. stoljeća (SEKELJ IVANČAN, 1999.).

Čaše na visokoj nozi (T. 4.) također su naglašenoga trbuha, no njihova visoka konkavna noga (ili konična, kao npr. kod čaše iz Kraljeve Velike - T. 4., 5), daje im dojam izduženosti okomite linije osi, karakteristične za gotički stil. I primjerci ove skupine čaša često nose ukras crvenim slikanjem (T. 4., 1, 3, 6, 7) koje može biti kombinirano s ukrasom kotačićem (T. 4., 6, 7) ili s, ne toliko uobičajenim načinom ukrašavanja, ubađanjem, odnosno pečačenjem pravilnih krugova, kao što se to nalazi na neobičnom primjeru čaše iz Sokolovca (T. 4., 1). Na jednoj čaši iz Kraljeve Velike ukras kotačićem javlja se u kombinaciji s pečače-

Sl. 7. a Gradište Tomašica - Gradina, detalj s djelomično vidljivim središnjim uzvišenjem, jarkom i bedenom, pogled s istoka (snimila Tatjana Tkalčec)

Abb. 7a Wallburg Tomašica-Gradina, Detail mit teilweise sichtbarer zentraler Erhebung, dem Wassergraben und der Befestigungsmauer, Blick von Osten (Foto: Tatjana Tkalčec)

Sl. 7. b Gradište Tomašica - Gradina, detalj s djelomično vidljivim središnjim uzvišenjem, jarkom i bedenom, pogled sa zapada (snimila Tatjana Tkalčec)

Abb. 7b Wallburg Tomašica-Gradina, Detail mit teilweise sichtbarer zentraler Erhebung, dem Wassergraben und der Befestigungsmauer, Blick von Westen (Foto: Tatjana Tkalčec)

njem kružnica (T. 4., 2). Ovoj skupini čaša pripada i čaša iz Sokolovca izrađena u tehnici majolike, ukrašena plavim vodoravnim crtama na bijeloj podlozi (T. 4., 3).

Čaše trbušastog oblika na visokoj ili niskoj nozi spadaju u skupinu široko rasprostranjenih čaša koje su uglavnom neukrašene, a obilježje im je noga, loptasti trbuh (uglavnom najširi u gornjoj trećini) i blago izvučen rub. U beogradskoj Tvrdavi čaše na nozi, loptastog trbuha koji se sužava prema nozi, lagano izvučenog ruba, iz zatvorenih su cjelina i datirane su u 15. st. (BIKIĆ, 1994., - grupa I, 86., sl. 33., 1-6). Na osnovi nalaza u zatvorenim cjelinama iz Budima utvrđeno je da se čaše ovog tipa sporadično javljaju u 14. st. i tada su na niskoj stopi, odnosno zdepastijeg oblika (HOLL, 1963. a, 345., abb. 26., 376., abb. 74./1-6). Tijekom 15. stoljeća su učestalije, rasprostranjene su širom srednje Europe i doživljavaju svoj procvat. U 2. polovini i kraju 15. st. rjeđe se koriste i na njima se primjenjuje glaziranje te pečatno ukrašavanje (HOLL, 1963. a, 364., abb. 64.-65.). Čaše na nozi, trbušastog tijela pronađene su u kućama i podrumima srednjovjekovnog sela Sarvalya i datirane u 15. i 16. st. (HOLL - PARÁDI, 1982.), zatim u Dominikanskom samostanu u Budimu s početka 15. st. (GYÜRKY, 1981., 46., Abb. 51.). Ovakav oblik tijela i noge imaju tzv. *Vierpaßbecher*, čaše otvora oblikovanog poput djeteline s četiri lista, a datiraju se u 15. st. (BRANDL, 1984. a, Kat. Nr. I B, 55.-64.; BRANDL, 1984. b, Kat. Nr. II B, 109.-112.). Luksuzan primjer čaše na visokoj nozi, tipičnoga gotičkog stila, pronađen je na Susedgradu i datiran u 16. st. (PRISTER, 1998., kat. br. 23). Dva jednostavna, neukrašena primjera ovog tipa čaša pronađena su 1950. godine na desnoj obali Bednje u Ludbregu. Uz njih, pronađeni su ulomci keramike, okvirno datirane u 14.-15. st. i staklena čaša datirana u vrijeme oko polovine 15. st. (ŠIMEK, 1993., sl. 2.).

Čaše izduženog oblika

Za čaše izduženog oblika iz Sokolovca (T. 5., 1) i Turskog stola (T. 5., 2) karakteristika je ukrašavanje tijela vodoravnim rebrenjem i žljebljenjem pomoću instrumenta na brzotirajućem lončarskom kolu. Oblikom su slične trbušastim čašama, ali kod njih je trbuh blago naznačen, također najširi u gornjoj trećini. Rub je ljevasto izvučen. Naglašena je uzdužna, odnosno okomita os tijela. Oblikom slične ulomku čaše iz Gudovca kraj Bjelovara datirane u drugu polovinu ili kraj 15. st. (TKALČEC, 2001., 234., T. 3., 1), s tim da je bjelovarska čaša ukrašena otiskivanjem kotačićem i gustim nizovima vodoravnih plitkih žljebova. Bjelovarskoj čaši je bliži ulomak čaše iz Tomašice izduženog oblika (možda čak cilindričnog vrata, što bi značilo da ima analogije i u ostalim čašama sa spomenutog gradišta Gradine u Gudovcu) koji je ukrašen plitkim gustim žljebovima, trakom izvedenim otiskivanjem kotačićem te grubo urezanom valovnicom, oštih, gotovo cik-cak valova (T. 6., 2).

Za ulomak čaše iz Turskog stola (T. 5., 3) teško je reći kojeg je oblika, no pretpostavlja se da spada u ovu skupinu čaša. Na prijelazu iz noge u tijelo izvedeno je naglašeno rebro. Na dnu ima duboko utisnut znak sličan znaku na dnu čaše iz Sokolovca (T. 4., 4).

Čaše konkavnog oblika

Čaše konkavnog oblika karakterizira lagano prošireno dno i tijelo koje se širi prema otvoru.

Čaša iz Plovdin grada (T. 5., 5) ukrašena je dubokim žljebovima, odnosno naglašenim rebrima te crvenim slikanjem (u dva žlijeba) i nizovima traka ukrašenih otiskivanjem kotačića na rebrima. Neki oblici konkavnih čaša nisu ukrašeni rebrenjem, dapače često su ukrašeni gustim ornamentima izvedenim otiskivanjem kotačića ili pečaćenjem raznoliko organiziranih motiva (GUŠTIN, 1999. a; ISTI 1999. b; ISTI, 2001.: za sve vidjeti tip Celje). Prema V. Bikić to su čaše koničnog oblika s trakasto profiliranim

rubom (BIKIĆ, 1994., 87., grupa III, sl. 33., 10-11). Ti oblici su nastali možda pod utjecajem austrijske keramike 15. st. (CECH, 1987., CECH, 1989., 256., Taf. 52./B1 - B4).

Ovome obliku vjerojatno pripada i ulomak čaše ukrašene rebrenjem i otiskivanjem kotačićem iz Kraljeve Velike (T. 5., 4).

VRČEVI

Ulomak posude iz Kraljeve Velike fine fakture, izrađen u tehnici majolike u plavim tonovima na bijeloj podlozi (T. 6., 3), dio je trbušastog vrča s kljunastim izljevom s ukrasom medaljona na trbuhu koji je zapunjen geometrijskim ukrasom, kakvi se susreću primjerice u Celju iz 15. st. (GOTIKA, 1995., 355., kat. br. 3, 2, 74), u Susedgradu vrč datiran oko 1500. godine (PRISTER, 1998., kat. br. 22), u Sarvalyju vrč datiran oko 1500. g. (HOLL - PARÁDI, 1982., Abb. 149.) i vrč s kraja 15. stoljeća (HOLL - PARÁDI, 1982., Abb. 150.). Najsličniji našem primjerku je vrč iz Celja (talijanska majolika), sličnih motiva u bijelo-plavim tonovima (CUNJA, 2001., 109., kat. br. 6). Datiran je također u kraj 15. st. Vrčevi ovoga tipa u tehnici majolike dugo su u upotrebi - od 14. do 18. ili 19. stoljeća (CUNJA, 2001., 120.), s nekim manjim promjenama u oblikovanju.

Dno posude iz Turskog stola (T. 6., 4) pripada neglaziranom vrču (ili boci?) tanjih stijenki, dok je dio vrča iz Turskog stola s ručkom ukrašenom dubokim urezivanjem zareza (T. 6., 5) debljih stijenki i većih dimenzija. Ručka je masivna i neposredno spaja rame i ravni rub vrča. Ovakvi, finiji ili grublji vrčevi, nisu rijetka pojava u 15. stoljeću.

Vrčevi uskoga vrata i ljevkastog, lagano izvučenoga ravnog ruba s izljevom javljaju se već u 13. stoljeću. Osobito je poznata austrijska roba (HOLL, 1963. b, 15., Abb. 13.; 31., Abb. 33., 1, 2) s čestim karakterističnim urezanim ukrasom na ručki (HOLL, 1963. b, 16., Abb. 14.; 24., Abb. 25.; Abb. 32., 9, 10). Takvi vrčevi javljaju se i u Otoku pri Dobravi u sloju datiranom u 15. stoljeće, zatim u Sarvalyju (HOLL - PARÁDI, 1982., 99., Abb. 47., 1) kao i među materijalom iz 15. i 16. stoljeća iz Ormoža (TOMANOVIĆ - JEVREMOV, 1997., kat. br. 42, 48) i Ptuja (LAMUT, 1997., 91., sl. 2., 4). Na ručkama vrčeva iz 15. stoljeća iz Wiener Neustadta i Horner Beckena javlja se također karakteristično urezivanje kosih zareza (CECH, 1985.; CECH, 1987.).

BOCE

Posebnu skupinu stolne keramike čine keramičke boce. One mogu biti neraščlanjena otvora ruba ili ruba s kljunastim izljevom. Među nalazima stolne keramike iz Sokolovca i Tomašice prepoznato je nekoliko nalaza boca s kljunastim izljevom (T. 7.). Boce iz Sokolovca su lagano proširenoga, ljevkastog ruba, dugoga, tankog vrata i širokoga trbuha, tanjih stijenki, ponekad ukrašene gustim žljebljenjem (T. 7., 1-3), dok su boce iz Tomašice grublje, kratkoga i širokog vrata (T. 7., 4, 5). Boca slična onima iz Sokolovca, pronađena je u Mariboru na Urbanskoj cesti i datirana u rano 16. stoljeće (GOTIKA, 1995., 358., kat. br.

3, 2, 83). Uglavnom su u 15. i 16. st. upotrebljavane boce jednostavnog ruba ili boce s malom čvrstom ručkom koja je povezivala rame i vrat, odnosno rub. Postoji mogućnost da su boce iz Tomašice također imale ručku jer su veoma fragmentarno očuvane.

Obilaskom gradišta u Međuriću 2001. i 2002. godine, pronađeni su brojni ulomci različitih kuhinjskih posuda (najmanje 30-ak) - lonaca i nekoliko ulomaka poklopaca te jedan ulomak donjeg dijela keramičke čaše (T. 8., T. 9.). Ulomci su pronađeni među korištenjem drva što se srušilo i izbacilo na površinu, čini se, sadržaj jedne otpadne jame. Ovom prigodom nećemo ulaziti u tipološku analizu kuhinjske keramike s Međurića, ali može se reći da se ona svojim oblicima i tipičnom zrnastom, pjeskovitom fakturama kao i načinima ukrašavanja uklapa u kasnosrednjovjekovni materijal 15. i početka 16. stoljeća.

Kada je riječ o kasnosrednjovjekovnim nalazištima, metoda stratigrafskog iskopavanja tek se posljednjih desetljeća uvriježila u hrvatskoj arheologiji. Nažalost, u nepovrat su izgubljeni značajni podaci o kontekstu nalaza s brojnih nalazišta, ponešto zbog nemara, a ponešto zbog općeg trenda neprepoznavanja jednakog značaja svakoga kulturnog spomenika, bez obzira na njegovu starost. Kako se posljednjih godina budi svijest o vrijednosti i ove vrste arheoloških nalazišta, ističe se nužnost razrješavanja dvojbi oko njihove datacije i funkcije. Povijesne analize gospodarskih i političkih prilika određenog razdoblja trebalo bi upotpuniti spoznajama koje pruža arheologija, uz sagledavanje svih dostupnih podataka i korištenje (nedestruktivnih) metoda koje omogućava suvremena tehnologija. U ovom radu dani su primjeri usporedbe zračnih snimaka, topografskih karata, starih opisa gradišta i današnjeg stanja na terenu. Za pojedine lokalitete dobiveni su novi podaci. Analizom zračnog snimka ustanovljeno je postojanje vanjskog jarka na gradištu Kraljeva Velika - Stari grad (Kućište) kao i južnoga i jugozapadnog segmenta bedema što nije bilo vidljivo na terenu, niti je prikazano na topografskoj karti. Na gradištu Sokolovac - Turski grad, proučavanjem topografske karte i zračnog snimka, ustanovljeno je postojanje trećega - vanjskog jarka na istočnoj strani, što je kasnije prepoznato prilikom reambuliranja terena. Na gradištu Plovdin grad potvrđene su neke pretpostavke i ubiciran je njegov (zaboravljen) točan položaj. Za ubicaciju je poslužio zračni snimak, kojim je ujedno potvrđena pretpostavka o djelomičnoj devastaciji južnog dijela lokaliteta. Analizom zračnog snimka Plovdiva utvrđen je i veći broj bedema i povezanih jaraka. Za njihov točan opis i interpretaciju nuždan je sustavan terenski pregled i detaljna mjerenja. Nažalost, ni sve ove metode ponekad ne daju očekivane rezultate. Gradište Tomašica - Gradina nije ucrtano na topografskoj karti, niti je vidljivo na zračnom snimku te ga nije bilo moguće točno ubicirati na karti. Međutim, rezultati bi se mogli postići snimanjem totalnom geodetskom stanicom kao i zračnim snimanjima u različita doba godine i s nižih visina. Sva ta promatranja pružaju jasnu sliku o obrambenoj funkciji ovih

nalazišta i omogućuju njihovu kategorizaciju u vrstu lokaliteta - gradišta, ali ne i točno vremensko opredjeljenje. To omogućuje analiza keramičkog materijala s iskazljivim značajkama. Na ovom mjestu obrađena keramika opredjeljena je u stolnu kasnosrednjovjekovnu keramiku, datiranu u 15. i prvu polovinu 16. stoljeća. U to je doba u ovim krajevima postojala velika opasnost od Turaka te se ukazala potreba za izgradnjom sigurnih, utvrđenih položaja. Stoga ova gradišta predstavljaju dio jedinstvenog fortifikacijskog sustava obrane od Turaka.

Znanstveno istraživanje gradišta, kao zasebne teme srednjovjekovne arheologije, kao i građe koja potječe s ovoga tipa lokaliteta, nužno je temeljiti na sustavnim i ciljanim stratigrafskim iskopavanjima te na interdisciplinarnom pristupu. Jasne znanstvene spoznaje, koje bi upotpunile sliku o srednjovjekovnom životu na prostoru sjeverne Hrvatske, zahtijevaju pojačano i ustrajno bavljenje arheologa ovom problematikom.

KATALOG

1. SOKOLOVAC, noga keramičke čaše (T. 1., 1)

Oblik: ulomak je dio čaše na niskoj, uskoj prstenastoj nozi ravnog dna i širokog trbuha. *Dimenzije:* visina očuvanog ulomka 4,1 cm; Ø dna 6,4 cm; Ø najužeg dijela noge 4,6 cm; debljina stijenke 0,8 cm. *Boja:* oker (10 YR 7/3 very pale brown¹⁵). *Faktura:* glina s primjesama sitnih zrnaca pijeska i vapnenca. *Izrada:* brzorotirajuće lončarsko kolo. *Ukras:* vodoravne linije crvene boje (10 R 6/6 red) na prijelazu iz noge u tijelo i na samoj vanjskoj stijenci niske noge. *Ostalo:* na dnu se nazire znak križa; bojanje je rađeno tijekom okretanja čaše na lončarskom kolu pri čemu je došlo i do grešaka ili nespretnosti u oslikavanju.

2. TOMAŠICA, ulomak keramičke čaše na nozi (T. 1., 2)

Oblik: čaša na niskoj, uskoj prstenastoj nozi ravnog dna i širokog trbuha. *Dimenzije:* visina očuvanog ulomka 4 cm; Ø dna noge 6,3 cm; Ø najužeg dijela noge 4,2 cm; debljina stijenke 0,5 cm. *Boja:* oker-crvenkasta (5 YR 6/4 light reddish brown), presjek sivi. *Faktura:* glina s primjesama krupnozrnatog pijeska. *Izrada:* brzorotirajuće lončarsko kolo. *Ostalo:* na dnu se nalazi znak u obliku križa u kružnici.

3. TOMAŠICA, ulomak keramičke čaše (T. 1., 3)

Oblik: ulomak je dio čaše na niskoj, uskoj prstenastoj nozi blago uvučenog dna; širokog trbuha i uskog prijelaza između noge i recipijenta. *Dimenzije:* visina očuvanog ulomka 3,3 cm; Ø najužeg dijela noge 4 cm; debljina stijenke 0,4 cm. *Boja:* siva do svijetlosmeđa (10 YR 5/1 gray); iznutra tamnosiva. *Faktura:* glina s primjesama pijeska. *Izrada:* brzorotirajuće lončarsko kolo. *Ostalo:* na dnu je znak: križni motiv unutar kružnice.

4. PLOVDIN GRAD, noga keramičke čaše, inv. br. 11 (T. 1., 4)

Oblik: ulomak je dio čaše na niskoj, uskoj, ukoso oblikovanoj prstenastoj nozi ravnog dna i širokog trbuha. *Dimenzije:* visina očuvanog ulomka 4,1 cm; Ø dna 4,8 cm; Ø najužeg dijela noge 3,1 cm; debljina stijenke 0,7 cm. *Boja:* sivkasto-okker (10 YR 7/2 light gray). *Faktura:* glina s primjesama sitnih zrnaca kvarcita i vapnenca. *Izrada:* brzorotirajuće lončarsko kolo. *Ostalo:* na dnu se nalazi znak križa.

5. TOMAŠICA, ulomak keramičke čaše (T. 2., 1)

Oblik: ulomak je dio čaše na niskoj, uskoj prstenastoj nozi; širokog trbuha i uskog prijelaza između noge i recipijenta. *Dimenzije:* visina očuvanog ulomka 5,7 cm; Ø dna 4,7 cm; Ø najužeg dijela noge 3,7 cm; debljina stijenke 0,6 cm. *Boja:* smeđe-siva (10 YR 4/1 dark gray); iznutra tamnosiva. *Faktura:* glina s primjesama krupnih zrnaca pijeska i vapnenca. *Izrada:* brzorotirajuće lončarsko kolo. *Ostalo:* dno je vrlo grubo izvedeno: utisnuta je nepravilna kružnica unutar koje je ispupčen krug.

6. TOMAŠICA, ulomak keramičke čaše (T. 2., 2)

Oblik: ulomak je dio čaše na niskoj, uskoj prstenastoj nozi uvučenog dna, širokog trbuha i uskog prijelaza između noge i recipijenta. *Dimenzije:* visina očuvanog ulomka 3,5 cm; Ø najužeg dijela noge 3,65 cm; debljina stijenke 0,46 cm. *Boja:* oker (10 YR 7/4 very pale brown). *Faktura:* glina s primjesama pijeska. *Izrada:* brzorotirajuće lončarsko kolo. *Ostalo:* na dnu je znak: križni motiv unutar kružnice; cijeli znak je utisnut, a motiv je ispupčen; tragovi si-ve boje zbog sekundarne izloženosti vatri.

7. KUTINICA, noga keramičke čaše (T. 2., 3)

Oblik: ulomak je dio čaše na niskoj, uskoj, ukoso oblikovanoj prstenastoj nozi ravnog dna. *Dimenzije:* visina očuvanog ulomka 2,8 cm; Ø dna 4,3 cm; Ø najužeg dijela noge 2,9 cm; debljina stijenke 0,6 cm. *Boja:* sivkasta do svijetlosmeđa (10 YR 6/2 light brownish gray). *Faktura:* glina s primjesama sitnih zrnaca pijeska. *Izrada:* brzorotirajuće lončarsko kolo. *Ostalo:* na dnu se nalazi znak (križ unutar četverokuta?).

8. TOMAŠICA, ulomak keramičke čaše (T. 2., 4)

Oblik: ulomak je dio čaše na niskoj, uskoj prstenastoj nozi blago uvučenog dna, širokog trbuha i uskog prijelaza između noge i recipijenta. *Dimenzije:* visina očuvanog ulomka 2,6 cm; Ø najužeg dijela noge 2,7 cm; debljina stijenke 0,4 cm. *Boja:* svijetlosmeđa (10 YR 6/3 pale brown). *Faktura:* glina s primjesama sitnih zrnaca pijeska. *Izrada:* brzorotirajuće lončarsko kolo. *Ostalo:* na dnu je duboko utisnut znak ispupčenog križa unutar kružnice.

9. TURSKI STOL, ulomak keramičke čaše (T. 2., 5)

Oblik: ulomak je dio čaše na niskoj, uskoj prstenastoj nozi ravnog dna, širokog trbuha i dugačkog prijelaza između noge i trbuha. *Dimenzije:* visina očuvanog ulomka 6,2 cm; Ø dna 6,1 cm; Ø najužeg dijela noge 4,2 cm; debljina stijenke 0,6 cm. *Boja:* svijetlosmeđe-siva (10 YR 6/2 light

brownish gray). *Faktura*: glina s primjesama zrnaca pijeska. *Izrada*: brzorotirajuće lončarsko kolo. *Ostalo*: na dnu se nalazi utisnuta kružnica (otisak od prstenaste izbočine na lončarskom kolu).

10. SOKOLOVAC, ulomak keramičke čaše, inv. br. 83 (T. 2., 6)

Oblik: ulomak je dio čaše na niskoj, uskoj prstenastoj nozi ravnog dna i širokog trbuha. *Dimenzije*: visina očuvanog ulomka 5,2 cm; Ø dna 5,1 cm; Ø najužeg dijela noge 4,5 cm; debljina stijenke 0,4 cm. *Boja*: svijetlosmeđa do siva (7.5 YR 6/3 light brown); iznutra siva. *Faktura*: glina s primjesama pijeska. *Izrada*: brzorotirajuće lončarsko kolo. *Ukras*: vodoravno žlijebljenje.

11. KRALJEVA VELIKA, noga keramičke čaše (T. 3., 1)

Oblik: ulomak je dio čaše na niskoj, širokoj prstenastoj nozi ravnog dna; uskog prijelaza između noge i recipijenta i širokog trbuha. *Dimenzije*: visina očuvanog ulomka 1,9 cm; Ø najužeg dijela noge 2,4 cm; debljina stijenke stope 0,8 cm. *Boja*: oker-crvenkasta (5 YR 7/4 pink). *Faktura*: glina s primjesama sitnih zrnaca pijeska. *Izrada*: brzorotirajuće lončarsko kolo. *Ukras*: ukrasni trak pri samom dnu noge - pravilno otiskivanje narebrenog štapićastog predmeta.

12. SOKOLOVAC, ulomak keramičke čaše na nozi (T. 3., 2)

Oblik: ulomak je dio čaše na niskoj, širokoj prstenastoj nozi ravnog dna i širokog trbuha. *Dimenzije*: visina očuvanog ulomka 3,6 cm; Ø dna 6,3 cm; Ø najužeg dijela noge 4 cm; debljina stijenke 0,5 cm. *Boja*: oker (10 YR 7/3 very pale brown). *Faktura*: glina s primjesama kvarcita. *Izrada*: brzorotirajuće lončarsko kolo. *Ukras*: ubadanje šiljatim štapićastim predmetom.

13. SOKOLOVAC, ulomak keramičke čaše (T. 3., 3)

Oblik: ulomak je dio čaše na niskoj, širokoj prstenastoj nozi ravnog dna, širokog trbuha i uskog prijelaza između noge i recipijenta. *Dimenzije*: visina očuvanog ulomka 4,8 cm; Ø dna 6,8 cm; Ø najužeg dijela noge 4,9 cm; debljina stijenke 0,5 cm. *Boja*: sivkasto-svijetlo-oker (10 YR 8/2 very pale brown). *Faktura*: glina s primjesama pijeska i vapnenca. *Izrada*: brzorotirajuće lončarsko kolo. *Ukras*: otiskivanje kotačićem vodoravnog traka na nozi i na tijelu čaše.

14. SOKOLOVAC, ulomak keramičke čaše na nozi, inv. br. 86 (T. 3., 4)

Oblik: ulomak je dio keramičke čaše na uskoj nozi širokog, ravnog dna, proširenog, izduženog tijela, najšireg u gornjoj trećini ispod ramena i izvučenoga jednostavnog ruba. *Dimenzije*: visina očuvanog ulomka 3,5 cm; Ø dna noge 5,3 cm; Ø najužeg dijela noge; debljina stijenke 0,4 cm. *Boja*: blijedo žućkasta (2.5Y 8/2 pale yellow). *Faktura*: fino pročišćena bijela kaolinska glina. *Izrada*: fin i precizan rad na brzorotirajućem lončarskom kolu. *Ukras*: vodoravne trake, ukrašene kosim preciznim i točnim urezima, izvedeni kotačićem; vodoravne linije izvedene bojanjem crvenom bojom (2.5 YR 4/6 dark red).

15. SOKOLOVAC, ulomak keramičke čaše na nozi (T. 3., 5)

Oblik: ulomak je dio čaše na niskoj, širokoj prstenastoj nozi ravnog dna i širokog trbuha. *Dimenzije*: visina očuvanog ulomka 4,5 cm; Ø dna 6,9 cm; Ø najužeg dijela noge 4,4 cm; debljina stijenke 0,43 cm. *Boja*: sivosmeđa (2.5Y 6/2 light brownish gray). *Faktura*: glina s primjesama srednjezrnatog pijeska. *Izrada*: brzorotirajuće lončarsko kolo. *Ostalo*: na dnu je znak križa unutar kružnice.

16. SOKOLOVAC, noga keramičke čaše (T. 3., 6)

Oblik: ulomak je dio čaše na niskoj, širokoj prstenastoj nozi ravnog dna i širokog trbuha. *Dimenzije*: visina očuvanog ulomka 3,2 cm; Ø dna 6,6 cm; Ø najužeg dijela noge 4,5 cm; debljina stijenke 0,4 cm. *Boja*: svijetlo-oker (10 YR 8/4 very pale brown). *Faktura*: glina s primjesama sitnih zrnaca pijeska i vapnenca. *Izrada*: brzorotirajuće lončarsko kolo; dobro pečena. *Ukras*: vodoravna linija crvene boje (10 R 5/6 red).

17. SOKOLOVAC, noga keramičke čaše, inv. br. 98 (T. 3., 7)

Oblik: ulomak je dio čaše na niskoj, širokoj prstenastoj nozi ravnog dna. *Dimenzije*: visina očuvanog ulomka 2,3 cm; Ø dna 5,9 cm; debljina stijenke 0,5 cm. *Boja*: svijetlosmeđa (10 YR 6/2 light brownish gray). *Faktura*: glina s primjesama kvarcita. *Izrada*: brzorotirajuće lončarsko kolo. *Ukras*: urezivanje štapićastim predmetom. *Ostalo*: na dnu je znak križa unutar kružnice.

18. SOKOLOVAC, ulomak keramičke čaše na visokoj nozi, inv. br. 820 (T. 4., 1)

Oblik: čaša na visokoj nozi; očuvan je samo dio noge keramičke čaše, dno nedostaje. *Dimenzije*: visina očuvanog ulomka 6,8 cm; Ø dna noge 5,3 cm; Ø najužeg dijela noge 3,7 cm; debljina stijenke 0,4 cm. *Boja*: svijetlo-oker (7.5 YR 7/2 pinkish gray); iznutra svijetlosiva. *Faktura*: fino pročišćena glina. *Izrada*: precizan rad na brzorotirajućem lončarskom kolu; lom između dna i nastavka noge je pravilan što ukazuje na način izvedbe (zasebna izrada i spajanje). *Ukras*: ukošeni nizovi krugova izvedeni ubadanjem finim predmetom okruglog presjeka; između njih nizovi kosih linija te vodoravna linija, izvedeni bojenjem crvenom bojom (5 YR 6/4 light reddish brown).

19. KRALJEVA VELIKA, noga keramičke čaše, (T. 4., 2)

Oblik: ulomak je dio čaše na visokoj nozi. *Dimenzije*: visina očuvanog ulomka 3,9 cm; Ø dna 5,4 cm; Ø najužeg dijela noge 2,9 cm; debljina stijenke 0,7 cm. *Boja*: ciglasto-crvena (2.5 YR 6/6 red). *Faktura*: glina s primjesama sitnih zrnaca pijeska. *Izrada*: brzorotirajuće lončarsko kolo. *Ukras*: otiskivanje kotačićem vodoravnih traka i nepravilnih, kratkih kosih traka; otiskivanje kružnica po nozi i tijelu čaše; unutar kružnica naknadno otiskivanje kotačićem. *Ostalo*: na dnu se nalazi znak križa.

20. SOKOLOVAC, ulomak dna čaše, inv. br. 107 (T. 4., 3)

Oblik: čaša na uskoj, visokoj nozi ravnog dna. *Dimen-*

zije: visina očuvanog ulomka 3,1 cm; širina 6,1 cm; debljina stijenke 0,6 cm; debljina stijenke dna 0,44 cm. *Boja*: svijetlo-okor (10 YR 8/3 very pale brown). *Faktura*: dobro pročišćena glina. *Izrada*: brzorotirajuće lončarsko kolo; dobro pečena. *Tehnika*: majolika. *Ukras*: bijela podloga, svjetlije i tamnije plave vodoravne linije različitih širina.

21. SOKOLOVAC, ulomak keramičke čaše (T. 4., 4)

Oblik: ulomak je dio čaše na uskoj, visokoj nozi blago uvučenog dna. *Dimenzije*: visina očuvanog ulomka 3,7 cm; Ø dna 4,5 cm; Ø najužeg dijela noge 3 cm; debljina stijenke 0,5 cm. *Boja*: ciglasto-crvena (5 YR 6/4 light reddish brown). *Faktura*: glina s primjesama sitnih zrnaca pijeska. *Izrada*: brzorotirajuće lončarsko kolo. *Ukras*: ukras otiskivanja tupog predmeta ovalnog presjeka, organiziran u obliku lančića oko dna noge. *Ostalo*: na dnu je utisnut kružni znak girlandoidnih rubova unutar kojeg se nazire ispupčeni sedmerokraki križni motiv.

22. KRALJEVA VELIKA, noga keramičke čaše (T. 4., 5)

Oblik: ulomak je dio čaše na visokoj koničnoj nozi ravnog dna. *Dimenzije*: visina očuvanog ulomka 3,5 cm; Ø dna 6,2 cm; Ø najužeg dijela noge 3,3 cm; debljina stijenke 0,6 cm. *Boja*: svijetlo-okor (10 YR 7/4 very pale brown). *Faktura*: fino pročišćena glina. *Izrada*: brzorotirajuće lončarsko kolo. *Ostalo*: na dnu se nalazi znak osmerokrakog križa u kružnici.

23. KUTINICA, noga keramičke čaše (T. 4., 6)

Oblik: ulomak je dio čaše na visokoj nozi ravnog dna. *Dimenzije*: visina očuvanog ulomka 2,9 cm; Ø dna 6,4 cm; Ø najužeg dijela noge 3,4 cm; debljina stijenke 0,7 cm. *Boja*: okor (7.5 YR 7/4 pink). *Faktura*: glina s primjesama sitnih zrnaca kvarcita. *Izrada*: brzorotirajuće lončarsko kolo. *Ukras*: tragovi crvenog bojenja (2.5 YR 6/8 red); ukras otiskivanja kotačićem organizirano u guste nizove kosih traka.

24. KRALJEVA VELIKA, noga keramičke čaše (T. 4., 7)

Oblik: ulomak je dio čaše na visokoj uskoj nozi ravnog dna. *Dimenzije*: visina očuvanog ulomka 3 cm; Ø dna 4,9 cm; debljina stijenke 0,7 cm. *Boja*: svijetlosmeđa (10 YR 6/4 light yellowish brown). *Faktura*: glina s primjesama sitnih zrnaca pijeska. *Izrada*: brzorotirajuće lončarsko kolo. *Ukras*: otiskivanje kotačićem i crveno bojenje (10 YR 3/6 dark red). *Ostalo*: tragovi sekundarne izloženosti vatri - tamnosiva boja keramike.

25. SOKOLOVAC, ulomak keramičke čaše, inv. br. 101 (T. 5., 1)

Oblik: ulomak je dio čaše visokog, izduženog tijela i niske konične noge ravnog dna. *Dimenzije*: visina očuvanog ulomka 7,3 cm; Ø dna 6,3 cm; debljina stijenke 0,5 cm. *Boja*: tamnosiva (10 YR 3/1 very dark gray). *Faktura*: glina s primjesama kvarcita. *Izrada*: lončarsko kolo (spororotirajuće?); neprecizan rad, tragovi otisaka prstiju po tijelu čaše; unutrašnja stijenka vrlo grubo rađena, čaša je prije pečenja bila oštećena (pritisnuta i deformirana). *Ukras*: žlijebljenje i rebrenje izvedeno na kolu.

26. TURSKI STOL, rekonstruirana keramička čaša, inv. br. 60 (T. 5., 2)

Oblik: ulomak je dio čaše visokoga, izduženog tijela i niske konične noge, blago podignutog dna. *Dimenzije*: visina očuvanog ulomka 7,2 cm; Ø dna 5,5 cm; Ø najužeg dijela noge 4,3 cm. *Boja*: svijetlo-okor (10 YR 8/4 very pale brown). *Faktura*: dobro pročišćena glina. *Izrada*: brzorotirajuće lončarsko kolo. *Ukras*: žlijebljenje i rebrenje izvedeno na kolu. *Ostalo*: čaša je rekonstruirana do visine 15,2 cm.

27. TURSKI STOL, ulomak keramičke čaše, inv. br. 62 (T. 5., 3)

Oblik: ulomak je dio čaše izduženog oblika na niskoj prstenastoj nozi ravnog dna. *Dimenzije*: visina očuvanog ulomka 5,3 cm; Ø dna 5,4 cm; Ø najužeg dijela noge 3,7 cm; debljina stijenke 0,6 cm. *Boja*: ciglasto-crvena (2.5 YR 5/6 red). *Faktura*: glina s primjesama kvarcita. *Izrada*: brzorotirajuće lončarsko kolo. *Ukras*: vodoravno rebrenje tijela; urezivanje na niskoj prstenastoj nozi. *Ostalo*: na dnu je duboko utisnut znak križa s 4 kraka između kojih se nalaze i naziru još 7 krakova; cijeli motiv okružuje grubo toridirana kružnica.

28. KRALJEVA VELIKA, ulomak tijela keramičke čaše (T. 5., 4)

Oblik: ulomak je dio čaše narebrena tijela (vjerojatno konkavnog oblika), niske nenaglašene noge i širokog otvora ruba. *Dimenzije*: visina očuvanog ulomka 3,6 cm; širina 3,3 cm; debljina stijenke 0,4 cm. *Boja*: okor (10 YR 7/3 very pale brown). *Faktura*: pročišćena glina. *Izrada*: brzorotirajuće lončarsko kolo, dobro pečena keramika. *Ukras*: vodoravna rebra i žljebovi izvedeni na kolu; otiskivanje kotačićem.

29. PLOVDIN GRAD, rekonstruirana keramička čaša (T. 5., 5)

Oblik: čaša konkavnog narebrenog tijela, blago proširenog i povišenog dna i širokog otvora ruba. *Dimenzije* (rekonstruirane čaše): visina 8,6 cm; Ø dna 5,9 cm; Ø otvora ruba 8,8 cm; debljina stijenke 0,5-0,6 cm. *Boja*: svijetlosmeđa (7.5 YR 6/3 light brown). *Faktura*: glina s primjesama sitnih zrnaca pijeska. *Izrada*: brzorotirajuće lončarsko kolo. *Ukras*: rebrasto izvedeno tijelo čaše ukrašeno je otiskivanjem kotačićem i crvenim bojenjem (10 R 4/4 weak red). *Ostalo*: čaša je većim dijelom rekonstruirana.

30. TOMAŠICA, ulomak keramičke čaše (T. 6., 1)

Oblik: čaša ravnog, nenaglašenog dna i blago ljevkastog tijela. *Dimenzije*: visina očuvanog ulomka 5,5 cm; Ø dna 5,6 cm; debljina stijenke 0,4 cm. *Boja*: siva do svijetlosmeđa (10 YR 4/1 dark gray - 10 YR 6/3 light yellowish brown). *Faktura*: izrazito pjeskovita glina. *Izrada*: lončarsko kolo. *Ukras*: dva vodoravna traka ukrašena plitkim otiskivanjem kotačića. *Ostalo*: na dnu je znak u obliku slova X.

31. TOMAŠICA, tijelo keramičke čaše (T. 6., 2)

Oblik: ulomak je dio čaše izduženog tijela. *Dimenzije*: visina očuvanog ulomka 7,3 cm; širina 6 cm; debljina sti-

jenke 0,6 cm. *Boja*: svijetlo-okker (10 YR 8/4 very pale brown). *Faktura*: glina s primjesama sitnih zrnaca kvarcita. *Izrada*: brzorotirajuće lončarsko kolo. *Ukras*: vodoravni trak izveden gustim kosim otiskivanjem tupog štapićastog predmeta; vrlo grubo urezivanje oštre (cik-cak) valovnice; (ukras je nevjest ili vrlo nemaran).

32. KRALJEVA VELIKA, ulomak dna vrča (T. 6., 3)

Oblik: vrč (?) ravnog dna i naglašenog trbuha. *Dimenzije*: visina očuvanog ulomka 4,3 cm; širina 5,9 cm; debljina stijenke 0,6 cm. *Boja*: ružičasto-žuta (7.5 YR 8/3 pink). *Faktura*: dobro pročišćena glina. *Izrada*: brzorotirajuće lončarsko kolo. *Tehnika*: majolika. *Ukras*: bijela caklina; dvije plave linije (od kružnica?).

33. TURSKI STOL, dno posude, vjerojatno vrča, inv. br. 68 (T. 6., 4)

Oblik: dno posude, po fakturi i boji pečenja odgovara vrču ili boci. *Dimenzije*: visina očuvanog ulomka 4,2 cm; Ø dna 7,2 cm; debljina stijenke 0,6 cm. *Boja*: svijetlo-okker (10 YR 8/4 very pale brown). *Faktura*: fina glina sa sitnim zrcima pijeska. *Izrada*: brzorotirajuće lončarsko kolo.

34. TURSKI STOL, ulomak vrča, inv. br. 59 (T. 6., 5)

Oblik: ulomak je dio vrča sa širokom, jakom ručkom ovalnog presjeka; rub vrča je ravan, iznutra lagano ukošen. *Dimenzije*: visina očuvanog ulomka 11,7 cm; širina ručke 3,7 cm; debljina ručke 1,6 cm; debljina stijenke 0,7 cm. *Boja*: neravnomjerna sivo-okker do crvenkasta (7.5 YR 7/4 pink). *Faktura*: glina s primjesama kvarcita. *Izrada*: brzorotirajuće lončarsko kolo. *Ukras*: na ručki duboko ubadanje šiljatim štapićastim predmetom. *Ostalo*: tragovi sekundarne izloženosti vatri na vratu posude.

35. SOKOLOVAC, ulomak keramičke boce s izljevom, inv. br. 266 (T. 7., 1)

Oblik: keramička boca uskog vrata, naglašenog trbuha, niskoga ravnoga žlijebljenog ruba s kljunastim izljevom. *Dimenzije*: visina očuvanog ulomka 9,8 cm; otvor ruba 5 x 5,9 cm; Ø vrata 3,55 cm; debljina stijenke ruba 0,4 cm; debljina stijenke ramena 0,5 cm. *Boja*: oker (10 YR 7/4 very pale brown). *Faktura*: glina s primjesama kvarcita. *Izrada*: brzorotirajuće lončarsko kolo. *Ukras*: snopovi plitkih vodoravnih žljebova na ramenu i rubu posude.

36. SOKOLOVAC, ulomak keramičke boce s izljevom (T. 7., 2)

Oblik: keramička boca uskog vrata, naglašenog trbuha, ravnoga, žlijebljenog ruba s kljunastim izljevom. *Dimenzije*: visina očuvanog ulomka 14,4 cm; otvor ruba 3,7 x 5,1 cm; Ø vrata 3,7 cm; debljina stijenke ruba 0,37 cm; debljina stijenke ramena 0,35 cm. *Boja*: oker (7.5 YR 6/4 light brown). *Faktura*: glina s primjesama pijeska i sitnog vapnenca. *Izrada*: brzorotirajuće lončarsko kolo; rame boce s unutrašnje strane grublje izvedeno, vrat iznutra fino oblikovan pomoću nekog predmeta. *Ukras*: snopovi vodoravnih žljebova na ramenu i rubu posude. *Ostalo*: tragovi sekundarne izloženosti vatri na području ramena (smečkasto-siva boja).

37. SOKOLOVAC, ulomak keramičke boce s izljevom, inv. br. 90 (T. 7., 3)

Oblik: keramička boca uskog vrata, naglašenog trbuha, ruba s kljunastim izljevom. *Dimenzije*: visina očuvanog ulomka 7,3 cm; otvor ruba 5,6 x 6,1 cm; Ø vrata 3,6 cm; debljina stijenke ruba 0,4 cm; debljina stijenke vrata 0,6 cm. *Boja*: crvenkasto-žuta (7.5 YR 8/6 reddish yellow). *Faktura*: pročišćena glina. *Izrada*: brzorotirajuće lončarsko kolo; dobro pečena. *Ukras*: žlijebljenje (na vratu).

38. TOMAŠICA, ulomak keramičke boce s izljevom (T. 7., 4)

Oblik: keramička boca uskog vrata, naglašenog trbuha, ravnog, blago žlijebljenog ruba s kljunastim izljevom. *Dimenzije*: visina očuvanog ulomka 5,8 cm; otvor ruba 6,4 x ? cm (oštećeno); Ø vrata 4,4 cm; debljina stijenke ruba 0,4 cm; debljina stijenke vrata 0,7 cm. *Boja*: oker-siva (10 YR 7/2 light gray). *Faktura*: glina s primjesama sitnih zrnaca pijeska. *Izrada*: brzorotirajuće lončarsko kolo.

39. TOMAŠICA, ulomak keramičke boce s izljevom (T. 7., 5)

Oblik: keramička boca uskog vrata, naglašenog trbuha, ravnog (izvana koso uvučenog) ruba s kljunastim izljevom. *Dimenzije*: visina očuvanog ulomka 8,1 cm; otvor ruba oštećen, nedostaje; Ø vrata 3,8 cm; debljina stijenke ruba 0,6 cm; debljina stijenke vrata 0,8 cm. *Boja*: oker (10 YR 6/3 pale brown). *Faktura*: glina s primjesama zrnaca kvarcita i vapnenca. *Izrada*: lončarsko kolo.

40. MEĐURIĆ, ulomak keramičke čaše, (T. 8., 1)

Oblik: ulomak je dio čaše na niskoj, širokoj prstenastoj nozi ravnog dna i širokog trbuha. *Dimenzije*: visina očuvanog ulomka 6,9 cm; Ø dna 6,9 cm; Ø najužeg dijela noge 4,6 cm; debljina stijenke 0,5 cm. *Boja*: oker do svijetlosmeđa (10 YR 6/4 light yellowish brown). *Faktura*: glina s primjesama pijeska. *Izrada*: brzorotirajuće lončarsko kolo. *Ukras*: plitko ubadanje tupim predmetom ovalnog presjeka po trbuhu čaše. *Ostalo*: na dnu je nejasan znak u obliku višekrakog križa.

LITERATURA

- BAJALOVIĆ-HADI-PEŠIĆ, M., 1981., *Keramika u srednjovekovnoj Srbiji*, Beograd
- BEDIĆ, M., 1992., Moslavina od XII-XVI stoljeća, *ZborMosl II*, Kutina, 25.-40.
- BEDIĆ, M., 2001., Četiri dvorca obitelji Erdödy u Moslavini, *Kaj XXXIV/3*, 71.-84.
- BERANOVA, M., 1996., K otázce nádob na pití ve 13. a první polovině 14. stol., *ARozhl XLVIII (1996.) 3*, Prag, 515.-519.
- BIKIĆ, V., 1994., *Srednjovekovna keramika Beograda*, Arheološki institut Beograd, Beograd
- BIRTAŠEVIĆ, M., 1970., *Srednjovekovna keramika*, Beograd
- BOBOVEC, A., 1986., Sokolovac, Garešnica, u katalogu izložbe *40 godina arheoloških istraživanja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj*, Muzejsko društvo sjeverozapadne Hrvatske, Koprivnica, 141., 143.
- BOBOVEC, A., 1991., Srednjovekovni arheološki lokaliteti na području općina Kutina i Garešnica, *MuzVjes 14*, Varaždin, 8.-12.
- BOBOVEC, A., 1994., Pećnjaci moslavačkih srednjovekovnih gradova, *ZborMosl III (1993.-1994.)*, Kutina, 21.-38.

- BOBOVEC, A., 1994. a, Plovdin grad - kasnosrednjovjekovno gradište barovitog tipa (Wasserburg), *MuzVjes* 17, Varaždin, 25.-29.
- BOBOVEC, A., 1997., Kasnosrednjovjekovno arheološko nalazište Kraljeva Velika, *MuzVjes* 18/19 (1995.-1996.), Varaždin, 16.-18.
- BOBOVEC, A., 1998., Arheološka topografija područja grada Kutine, *ZborMosI* IV, Kutina, 12.-23.
- BOBOVEC, A., 2000., Arheologija, u katalogu izložbe *40 godina Muzeja Moslavine*, Muzej Moslavine Kutina, 15.-24.
- BOBOVEC, A., 2002., Sjećanje na arheološke ostatke dijela stare Kutine, *MuzVjes* (u tisku)
- BOBOVEC, A., SEKELJ IVANČAN, T., 1996., Obilazak srednjovjekovnih lokaliteta Kraljeve Velike, Opeke i Međurića, *ObavijestiHAD*, god. XXVIII, br. 2, Zagreb, 35.-38.
- BRANDL, R., 1984. a, Keramik, (Die Funde vom Weinmarkt 11, dem Wirtshaus Zum Wilden Mann), *Aus dem Wirtshaus Zum Wilden Mann, Funde aus dem mittelalterlichen Nürnberg*, Nürnberg, 67.-105.
- BRANDL, R., 1984. b, Keramik, (Die Funde vom Haus Obere Krämergasse 12), *Aus dem Wirtshaus Zum Wilden Mann, Funde aus dem mittelalterlichen Nürnberg*, Nürnberg, 158.-201.
- CECH, B., 1985., Die mittelalterliche Keramik aus dem Stadtmuseum in Wr. Neustadt, *AAustr* 69, Wien, 251.-307.
- CECH, B., 1987., Die mittelalterliche Keramik aus dem Kamptal und dem Horner Becken, *AAustr* 71, Wien, 173.-302.
- CUNJA, R., 2001., Italijanska majolika iz Celja, Maiolice italiane dagli scavi di Celje, u *Srednjeveško Celje, Medieval Celje*, *AhS* 3, ur. Mitja Guštin, Filozofska fakulteta, Oddelek za arheologiju, Ljubljana, 97.-123.
- ĐURIĆ, T., 1981., Stanje srednjovjekovnih gradina u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, *MuzVjes* 4, Varaždin, 49.-56.
- ĐURIĆ, T., 1982., Stanje srednjovjekovnih gradina u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, *MuzVjes* 5, Varaždin, 55.-60.
- GOTIKA, 1995., *Gotika u Sloveniji - svet predmetov*, Ljubljana
- GUŠTIN, M., 1999. a, Celjske čaše, *Katalog razstave Grofje celjski, Pokrajinski muzej Celje* 1999, Celje, 105.-110.
- GUŠTIN, M., 1999. b, Srednjeveške čaše iz iskopavanj v mestu Celje, *Celjski grofje, stara tema - nova spoznanja, Zbornik mednarodnega simpozija Celje*, 27.-29. maj 1998.
- GUŠTIN, M., 2001., Celjske čaše, Srednjeveške in zgodnjenovoveške lončene čaše na Slovenskem, Die Tonbecher vom Typ Celje, Mittelalterliche und frühneuzeitliche Tonbecher in Slowenien, u *Srednjeveško Celje, Medieval Celje*, *AhS* 3, ur. Mitja Guštin, Filozofska fakulteta, Oddelek za arheologiju, Ljubljana, 139.-193.
- GYÜRKY, K. H., 1971., Glasfunde aus dem 13. u. 14. Jahrhundert im mittelalterlichen Dominikanerkloster von Buda, *ActaArchHung* 23, fasciculi 1-4, Budapest, 200.-220.
- GYÜRKY, K. H., 1981., *Das mittelalterliche Dominikanerkloster in Buda*, Budapest
- HOLL, I., 1955., Külföldi kerámia Magyarországon (XIII.-XVI. század) (Ausländische Keramikfunde des XIII.-XVI. Jahrhunderts in Ungarn), *BpR* XVI, Budapest, 147.-197.
- HOLL, I., 1963. a, Középkori cserépedények a budai várpalotából (XIII.-XV. század), Mittelalterliche Keramik aus dem Burgpalast von Buda (13.-15. Jahrhundert), *BpR* XX, Budapest, 335.-394.
- HOLL, I., 1963. b, Mittelalterliche Funde aus einem Brunnen von Buda, *BpR* XX, Budapest
- HOLL, I., PARÁDI, N., 1982., *Das mittelalterliche Dorf Sarvaly*, Budapest
- IVEKOVIĆ, D., 1968., Rezultati sondažnih arheoloških istraživanja na području Moslavine, *ZborMosI*, Kutina, 349.-378.
- JANUŠKA, B., 1978., Gradište kod Torčeca, Prilog poznavanju staroslavenskih gradišta sjeverozapadne Hrvatske s posebnim osvrtom na gradište kod Torčeca, *PodrZbor* 78, Koprivnica, 97.-103.
- JANUŠKA, B., 2000., Gradište kod Torčeca, u *Torčec*, 60.-65.
- KARAČ, Z., 1991., Gradište Ratkov dol - Radanovac, Srednjovjekovna utvrda kod Đakova, *ObavijestiHAD* XXIII/1, Zagreb, 31.-34.
- LAMUT, B., 1993., Poznosrednjeveške in zgodnjerednjeveške najdbe s Ptuja, Preliminarno poročilo o arheoloških izkopavanjih na lokaciji Ptuj - Prešernova ul. 6, *Paz*, Ptuj, 601.-627.
- LAMUT, B., 1997., K začetkom visokosrednjeveškega Ptuja, Zu den Anfängen der hochmittelalterlichen Stadt Ptuj, u *Drobci nekega vsakdana, Bruchstücke eines Alltags*, *AhS* 2, ur. Mitja Guštin, Katarina Predovnik, Filozofska fakulteta, Oddelek za arheologiju, Ljubljana, 89.-106.
- LOVRENČEVIĆ, Z., 1985., Srednjovjekovne gradine u podravskoj regiji, *PodrZbor* 85, Koprivnica, 168.-199.
- LOVRENČEVIĆ, Z., 1990., Srednjovjekovne gradine u Bilogori, *IzdanjaHAD* 14 (1989.), Zagreb, 139.-166.
- LOŽAR, R., 1939., Staroslovansko in srednjeveško lončarstvo v Sloveniji, *GMDS* 20 (1-4), Ljubljana, 180.-225.
- MINICHREITER, K., 1970., Virgrad, Županja - srednjovjekovno gradište, *ArhPregl* 12, Beograd, 173.-176, T. LIV.
- MINICHREITER, K., 1971., Županja - Virgrad, rukopis izvještaja s iskopavanja, 1.-47., T. 1.-18., Prilozi
- NEKUDA, V., 1985., *Msténice 1, Zaniklá středověká ves u Hrotovic*, Brno
- PARÁDI, N., 1956., Ötvös- és üvegporhárak későközépkori cseréputánzatai (Spätmittelalterliche Keramiknachahmungen von geschmiedeten und gläsernen Bechern), *FolArch* 8, Budapest, 163.-167.
- PAVIČIĆ, S., 1968., Moslavina i okolina, *ZborMosI* I, Kutina, 9.-165.
- PRAŽIĆ, R., 1986., Iz prošlosti Kutine, *Kaj* XIX/I, Zagreb, 41.-50.
- PRIBAKOVIĆ, D., 1956., Neki podaci o gradištima severozapadne Hrvatske, *VesVojMuz* 3, Beograd, 107.-141.
- PRISTER, L., 1998., *Susedgrad ili nedovršena priča o jednom gradu*, katalog izložbe, Hrvatski povijesni muzej, Zagreb
- REGISTAR, 1997., Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske, Muzejsko društvo sjeverozapadne Hrvatske, Sekcija arheologa i preparatora, drugo dopunjeno izdanje, Bjelovar
- SATELITSKI ATLAS HRVATSKE, 1:100 000, 2001., Naklada Ljevak i GISDATA, Zagreb
- SEKELJ IVANČAN, T., 1995., *Catalogue of Medieval Sites in Continental Croatia*, *BARIntSer* 615, Oxford
- SEKELJ IVANČAN, T., 1996., Rezultati arheoloških rekognosciranja terena oko Slatine (Virovitičko-podravskoga županija), *ObavijestiHAD* XXVIII/3, Zagreb, 49.-56.
- SEKELJ IVANČAN, T., 1999., Kasnosrednjovjekovne keramičke čaše iz Sokolovca, Rudina - Čečavca i Kapan - Ivanca, *PrilInstArheol-Zagrebu* 13.-14./1996.-1997., Zagreb, 161.-177.
- SEKELJ IVANČAN, T., TKALČEC, T., 2002., Kasnosrednjovjekovni lokaliteti okolice Kutine i Garešnice s posebnim obzirom na neke primjerke stolne keramike iz Garić grada i Popovače, *ZborMosI* (u tisku)
- ŠIMEK, M., 1993., Kasnosrednjovjekovni nalaz iz Ludbrega, *MuzVjes* 16, Varaždin, 30.-35.
- ŠIMEK, M., 1999., Arheološka topografija, u katalogu izložbe *Županja varaždinska u srednjem vijeku*, Varaždin, 31.-39.
- ŠRIBAR, V., STARE, V., BREGANT, T., 1973., Časovno opredeljena srednjeveška keramika, *SlovEtn* 25-26/1972.-73., Ljubljana
- TEŽAK - GREGL, T., VOJVODA, P., 1987., Staro Čiče, Gradišće - višeslojno naselje, *ArhPregl* 27 (1986.), Ljubljana, 46.
- TKALČEC, T., 2001., Gotičke keramičke čaše iz Glogovnice i Ivanca Križevačkog kraj Križevaca i Gudovca kraj Bjelovara, *PrilInstArheol-Zagrebu* 18/2001., Zagreb, 213.-234.
- TOMANIĆ-JEVREMOV, M., 1997., Ormož, u *Drobci nekega vsakdana, Bruchstücke eines Alltags*, *AhS* 2, ur. Mitja Guštin, Katarina Predovnik, Ljubljana, 107.-139.
- TOMIČIĆ, Ž., 1985., Gradišće kod Nedelišća - rezultati pokusnih arheoloških istraživanja, *MuzVjes* 8, Varaždin, 61.-63.
- TOMIČIĆ, Ž., 1985. a., Rezultati pokusnih arheoloških istraživanja kod Dvorišća u Medimurju, *MuzVjes* 8, 63.-64.
- TOMIČIĆ, Ž., TKALČEC, T., DIZDAR, M., LOŽNJAK, D., 2001., *Veliki Gradiš, Veliko Gradišće* - plemićki grad Vrbovec kraj Huma na Sutli, (Stanje istraživanja 2001. godine), *PrilInstArheolZagrebu* 18/2001., Zagreb, 253.-274.
- VINSKI, Z., 1949., Prilog poznavanju gradišta s osvrtom na jedan nalaz u Podravini, *HistZbor* god. II, br. 1-4, Zagreb, 223.-241.
- VINSKI, Z., VINSKI-GASPARINI, K., 1950., *Gradište u Mrsunjskom lugu, Prvo iskapanje slavenske utvrde iz ranog srednjeg vijeka u Hrvatskoj*, Arheološki muzej u Zagrebu

Zusammenfassung

Spätmittelalterliche Töpferware von einigen Wallburgen aus der Umgebung von Kutina und Garešnica

In Kooperation des Instituts für Archäologie aus Zagreb und des Heimatmuseums von Moslavina aus Kutina wurden die mittelalterlichen Stätten in der Umgebung von Kutina und Garešnica besichtigt, die aufgrund ihrer Konfiguration und des Bezugs zur Umgebung als Wallburgen bezeichnet werden können (Karte 1, Karte 2). Für jede Wallburg wurden je eine topographische Karte und eine Luftaufnahme beigelegt zum Vergleich der älteren Schilderungen mit dem gegenwärtigen Zustand vor Ort. Es wurde auch die Höhenburg Turski stol-Gradina (Karte 1, 1) besichtigt. Die Form der Höhenburg ist aus der Luftaufnahme der Staatlichen Verwaltung für Geodäsie der Republik Kroatien (Abb. 1) sichtbar, während sie in die topographische Karte nicht eingezeichnet ist (Abb. 1a). Die Höhenburg liegt in einem dichten Wald, und klar erkennbar sind zwei Wassergräben in Form von dunklen Kreiskonturen sowie die zentrale Erhebung A und eine Befestigungsmauer, während die kleinere Erhebung B nicht erkennbar ist. Bei der erneuten Besichtigung im Frühling 2002 wurde festgestellt, daß die Zeichnung von 1956 völlig dem Zustand vor Ort entspricht (Abb. 1b, 1c). Die Stätte Kutina-Zentrum (Karte 1, 2) war eine quadratische Wallburg am Flößchen Kutinica, die nach der Flußregulierung zerstört wurde. Vom Ende der 1950er ist die Rekonstruktion der Stätte nach der Zeichnung von Ante Glavičić (Abb. 2) bekannt, und wir veröffentlichten die angenommene Lage der Wallburg (Abb. 2a). Die dritte Wallburg in der Nähe von Kutina liegt ca. 1 km südöstlich von Kutinsko Selo entfernt (Karte 1, 3). In einer Untersuchung von 1963 wurde festgestellt, daß diese Stätte aus einer Siedlung sowie einer Festung besteht, nämlich es befindet sich nördlich des von einem Wassergraben und von einer Befestigungsmauer umgebenen zentralen Teils der Wallburg noch eine fünfeckige, von einem Wall umgebene Fläche mit einer Befestigungsmauer aus Eichenbalken. Aus der Luftaufnahme geht hervor, daß Plovdin eine Wallburg mit mehreren Wassergräben und Befestigungsmauern um eine unregelmäßige zentrale Erhebung ist, wovon im Norden drei Wassergräben und zwei Befestigungsmauern (Abb. 3) mit Bewässerungskanälen sichtbar sind. Die topographische Karte des Gebiets zeigt nicht alle Details der Plovdin-Anlage (Abb. 3a). Bei der Besichtigung im Frühling 2002 wurde die Lage der Stätte dokumentiert und vermerkt, daß die zentrale Erhebung eine unregelmäßige Form mit betonten halbkreisförmigen Ecken hat. In der Umgebung von Lipovljani liegt die Stätte Kraljeva Velika-Stari Grad (Kućište) (Karte 1, 4). Auf der Luftaufnahme ist ein breiter Wassergraben, der die quadratische zentrale Erhebung umgibt und ihren Konturen folgt, sichtbar. Die Befestigungsmauer läßt sich an der westlichen, südwestlichen und südlichen Seite erkennen (Abb. 4). Auf der topographischen Karte ist nur der breite Wassergraben markiert (Abb. 4a), der das ganze

Jahr über mit Wasser gefüllt ist, wie auch das Foto zeigt (Abb. 4b). Bei der Besichtigung 2002 wurde festgestellt, daß die Befestigungsmauer an der nördlichen Seite bis zur Höhe von ca. 1-1,5 m erhalten ist. An der südlichen und südwestlichen Seite ist sie mit dem umgebenden Terrain eingeebnet. Die Luftaufnahme des Gebiets ermöglichte uns Angaben sowie eine Vorstellung von denjenigen Details der Stätte, die nicht vor Ort erkennbar sind, weshalb es an dieser Stelle wichtig erscheint, auf den Wert der Anwendung von verschiedenen interdisziplinären Methoden bei der Erforschung von archäologischen Stätten hinzuweisen. Nordwestlich von Banova Jaruga befindet sich die Niederburg Medurić-Gradina oder Turski grad am linken Ufer des alten Flußlaufs der Ilova (Karte 1, 5), bestehend aus zwei Erhebungen. Aus der Luftaufnahme ist die ovale, von einem Wassergraben und einer Befestigungsmauer umgebene nördliche Erhebung klar erkennbar. Die südliche Erhebung ist nicht sichtbar. An der nordöstlichen, nördlichen und westlichen Seite ist auch der breite äußere Wassergraben sichtbar, der die beiden Erhebungen umgibt (Abb. 5). Die topographische Darstellung entspricht nicht völlig dem Zustand vor Ort (Abb. 5a). Es fehlt der seichtere innere Wassergraben und der die beiden Gräben verbindende Kanal (Abb. 5b). Östlich von Garešnica liegt am linken Ilova-Ufer die Niederburg Sokolovac-Turski grad (Karte 2, 1). Bei der Besichtigung im Frühling 2002 wurden neue Eingriffe an der Stätte festgestellt (Abb. 6b). Aus der topographischen Karte geht hervor, daß die Wallburg im Gebiet Berek liegt. Dieses Toponym benutzte die Bevölkerung zur Bezeichnung von sumpfigen Gebieten, worin oft Wallburgen gebaut wurden (Abb. 6a). An der östlichen Seite ist neben der zentralen Erhebung, zwei Befestigungsmauern und zwei Wassergräben auch ein kleinerer Wassergraben sichtbar, der mit einem nördlich der Wallburg verlaufenden Bächlein verbunden ist. Die Luftaufnahme entspricht der topographischen Darstellung (Abb. 6). In der Nähe der Wallburg in Sokolovac befindet sich im Wald Međuvada die Stätte Gradina-Tomašica (Karte 1). Die Wallburg wurde 1996 und 2002 besichtigt. Da sie weder auf der topographischen Karte, noch auf der Luftaufnahme erkennbar ist, wurde 2002 eine Skizze (ohne Maßstab) erstellt, die wir dieser Arbeit beilegen (Abb. 7). Heute ist die zentrale Erhebung sichtbar, und gut erhalten sind der mit Wasser gefüllte Graben I und die Befestigungsmauer I (Abb. 7a und 7b). In der Befestigungsmauer I befinden sich vier Einschnitte zur Bewässerung der beiden Wassergräben (Abb. 7).

Nach dem Sichten der von den erwähnten Wallburgen stammenden Keramikfunde wurde für unsere Analyse die Töpferware ausgewählt, und zwar Keramikbecher, -krüge und -flaschen, mit dem Ziel einer möglichst präzisen Datierung, um festzustellen, zu welcher Zeit die Wallburgen besiedelt waren.

Die bauchigen Becher lassen sich in zwei Gruppen einteilen: mit niedrigem und mit hohem Fuß. Die Becher mit niedrigem Fuß kommen in zwei Varianten vor: 1.) Becher niedrigem, schmalen Fuß (T. 1; T. 2) und 2.) Becher mit niedrigem, breitem Fuß (T. 3; T. 8, 1). Bei den ersteren

ist, der Übergang vom Fuß zum Bauch weniger deutlich, während bei den letzteren dieser Teil des Bechers wegen des äußerst breiten Fußes und Bauchs viel deutlicher eingezogen ist. Der Boden der Becher mit niedrigem, schmalen Fuß ist meistens flach oder leicht erhaben, und häufig befindet sich darauf ein Zeichen oder nachträgliche Stempelung – z.B. bei den Bechern aus Tomašica (T. 2, 1) und Turski stol (T. 5, 3). Die Füße sind am Boden ringförmig, mit abgerundeten oder nach oben abgeschrägten Rändern. Die erhaltenen Fragmente dieser Becher sind meistens undekoriert, mit Ausnahme der Becher aus Tomašica (T. 2, 1) und Sokolovac (T. 2, 6), deren Bauch mit auf einer schnell rotierenden Töpferscheibe eingeritzten Riefen verziert ist, sowie des Bechers aus Sokolovac (T. 1, 1), der mit einer breiten, waagerechten, rot bemalten Linie am Übergang vom Fuß zum Bauch verziert ist. Bechern mit niedrigem, breitem Fuß begegnet man häufig an der Stätte Sokolovac–Turski grad. Die Becher mit hohem Fuß (T. 4) haben ebenfalls einen gewölbten Bauch, aber ihr hoher konkaver Fuß (oder konischer – z.B. Becher aus Kraljeva Velika – T. 4, 5) verleiht ihnen den Eindruck einer länglichen, senkrechten Achsenlinie, die für den gotischen Stil charakteristisch ist. Auch die Exemplare aus dieser Bechergruppe sind häufig mit rot bemalten Verzierungen versehen (T. 4, 1, 3, 6, 7), die in Kombination mit einem Zierrädchen (T. 4, 6, 7) oder mit gestochenen oder gestempelten regelmäßigen Kreisen, wie etwa der Becher aus Sokolovac zeigt (T. 4, 1), vorkommen. Bei einem Becher aus Kraljeva Velika tritt die Rädchenverzierung in Kombination mit gestempelten Kreislinien vor (T. 4, 2). Dieser Bechergruppe gehört auch der Becher aus Sokolovac an, gearbeitet in Majolika-Technik und verziert mit blauen waagerechten Linien auf weißem Grund (T. 4, 3). Charakteristisch für die schmalen Becher aus Sokolovac (T. 5, 1) und Turski stol (T. 5, 2) ist die Verzierung des Körpers durch waagerechte Rippen und Rillen auf einer schnell rotierenden Töpferscheibe. Ihrer Form nach sind sie den bauchigen Bechern ähnlich. Das Fragment des Bechers aus Turski stol (T. 5, 3) läßt nur einen bedingten Schluß auf seine Form zu, wir vermuten aber, daß es zu dieser Bechergruppe gehört. Am Übergang vom Fuß zum Körper verläuft eine erhabene Rippe. Am Boden befindet sich ein tief eingeritztes Zeichen, ähnlich dem Zeichen vom Boden des Bechers aus Sokolovac (T. 4, 4). Für die konkaven Becher sind der leicht erweiterte Boden und der an der Öffnung sich erweiternde Körper charakteristisch. Der Becher aus Plovdiv grad (T. 5, 5) ist mit tiefen Riefen, oder mit betonten Rippen und roten Bemalungen (in zwei Riefen) sowie mit Reihen von in die Rippen gestempelten Rädchenbändern verziert. Dieser Form gehört wahrscheinlich auch das Fragment des mit Rippen und gestempelten Rädchen verzierten Bechers aus Kraljeva Velika an (T. 5, 4).

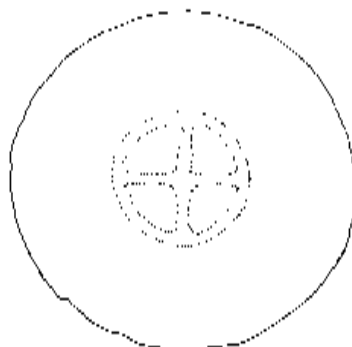
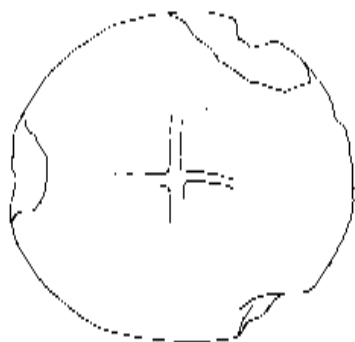
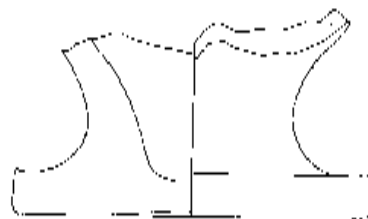
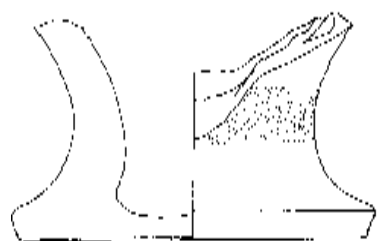
Das Fragment des Gefäßes aus Kraljeva Velika mit feiner Faktur, in Majolika-Technik in blauen Tönen auf weißem Grund (T. 6, 3), ist ein Teil eines bauchigen Schnabelkruges mit einem Schmuckmedaillon am Bauch mit geometrischen Mustern. Der Boden des Gefäßes aus

Turski stol (T. 6, 4) gehört zu einem unglasierten dünnwandigen Krug (oder Flasche?), während das Fragment des Kruges aus Turski stol mit einem mit tiefen Ritzverzierungen geschmückten Henkel (T. 6, 5) dickere Wände und größere Ausmaße aufweist. Der massive Henkel verbindet die Schulter unmittelbar mit der flachen Lippe des Kruges.

Unter der Tonware aus Sokolovac und Tomašica wurden einige Funde von Flaschen mit Schnabelausguß identifiziert (T. 7). Die Flaschen aus Sokolovac haben einen leicht erweiterten trichterförmigen Rand, einen langen, dünnen Hals und einen gewölbten Bauch sowie dünnere Wände, und manchmal sind sie mit dichten Riefen verziert (T. 7, 1-3), während die Flaschen aus Tomašica grober sind, mit einem kurzen und breiten Hals (T. 7, 4, 5). Möglicherweise hatten die Flaschen aus Tomašica auch einen Henkel, sie sind jedoch nur äußerst fragmentarisch erhalten.

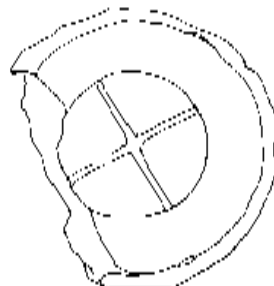
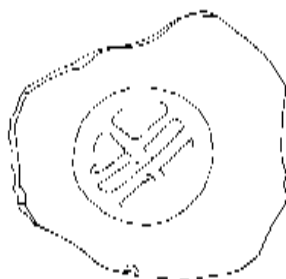
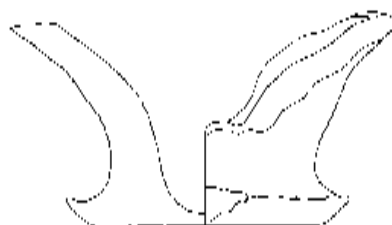
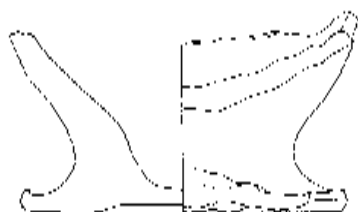
In dieser Arbeit wurden Beispiele anhand der Vergleiche von Fotoaufnahmen, topographischen Karten, alten Schilderungen der Wallburgen und dem heutigen Zustand vor Ort angeführt. Für manche Stätten konnte man neue Angaben erhalten. Aufgrund einer Analyse der Luftaufnahme konnte das Bestehen eines äußeren Wassergrabens an der Wallburg Kraljeva Velika–Stari grad (Kučiste) sowie des südlichen und südwestlichen Segments der Befestigungsmauer festgestellt werden, was weder vor Ort sichtbar war, noch auf der topographischen Karte dargestellt ist. Bei der Wallburg Sokolovac–Turski grad konnte aufgrund des Studiums der topographischen Karte und der Luftaufnahme das Bestehen eines dritten, äußeren Wassergrabens an der östlichen Seite der Wallburg festgestellt werden. Bei der Wallburg Plovdiv grad konnten einige Hypothesen bestätigt werden, und anhand der Luftaufnahme wurde seine (vergessene) genaue Lage geortet. Aufgrund der Analyse der Luftaufnahme von Plovdiv wurde eine größere Zahl von Befestigungsmauern und verbundenen Wassergräben konstatiert. Für ihre genaue Beschreibung und Deutung bedarf es einer systematischen Besichtigung vor Ort und detaillierter Vermessungen. Leider bringen sogar alle diese Methoden manchmal nicht die erwarteten Ergebnisse. Die Wallburg Tomašica-Gradina ist nicht in der topographischen Karte eingezeichnet, sie ist auch auf der Luftaufnahme nicht erkennbar, und es war nicht möglich, sie genau auf der Landkarte zu orten. Alle diese Beobachtungen bieten uns eine klare Vorstellung von der Verteidigungsfunktion dieser Anlagen und ermöglicht ihre Kategorisierung in den Typus der – Wallburgen, allerdings nicht ihre genaue Datierung. Diese wird durch eine Analyse der Keramikbestände – Becher, Flaschen und Krüge – möglich, die als spätmittelalterliche Töpferware klassifiziert und in das 15. sowie in die erste Hälfte des 16. Jahrhunderts datiert wurden. Zu jener Zeit herrschte in diesen Gebieten große Türkengefahr, und es wurde notwendig, sichere, befestigte Anlagen zu errichten. Deshalb sind die erwähnten Wallburgen Bestandteile eines gemeinsamen Abwehrsystems vor den Türken.

T. 1.

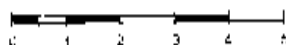
1

2

3

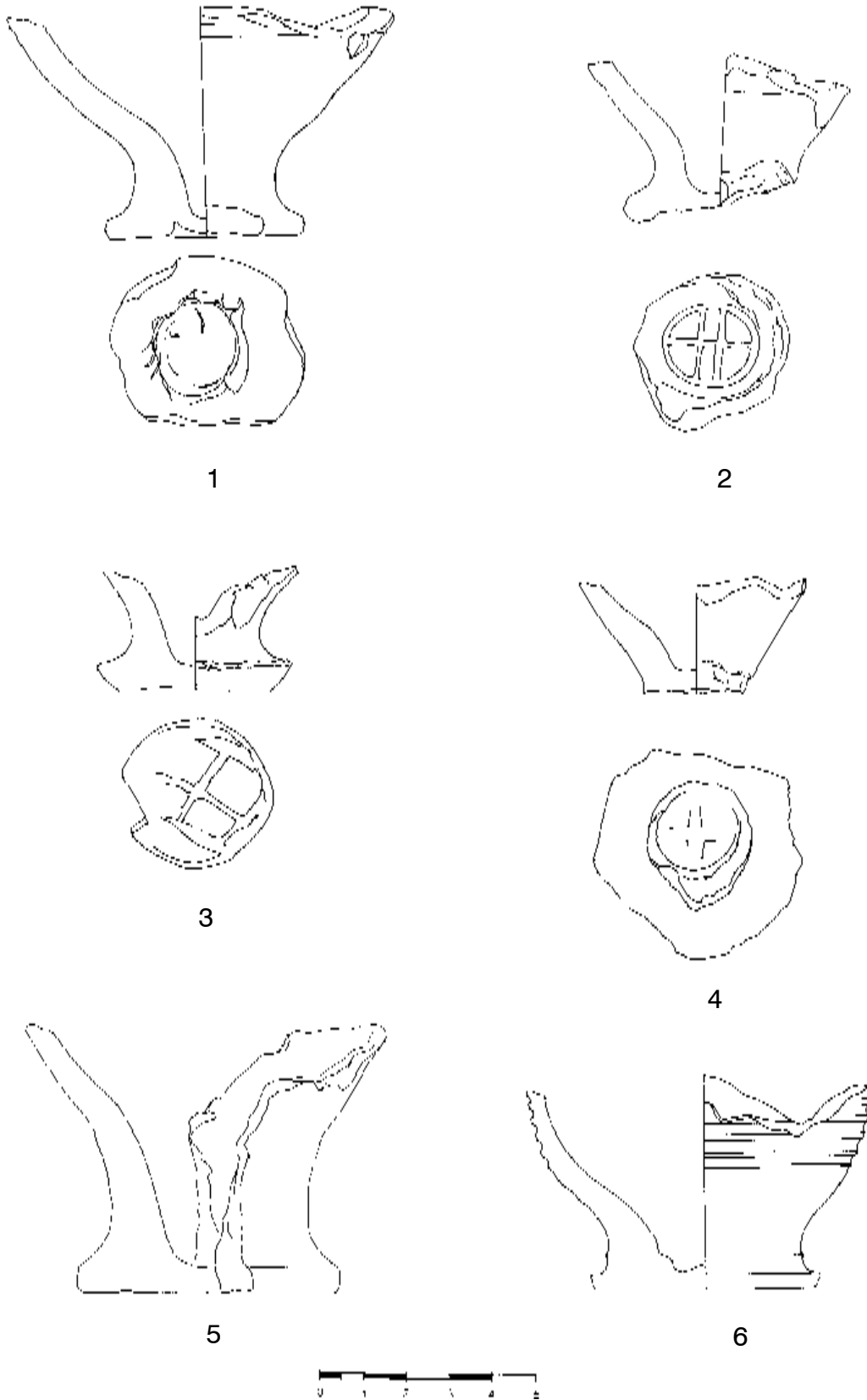
4

T. 1. Čaše trbušastog oblika na niskoj, uskoj nozi: Sokolovac (1); Tomašica (2-3); Plovdin grad (4) (crtež Vladimir Glogović)

T. 1 Bauchige Becher mit niedrigem, schmalem Fuß: Sokolovac (1); Tomašica (2-3), Plovdin grad (4) (Zeichnung: Vladimir Glogović)

T. 2.

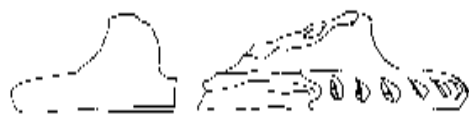

T. 2. Čaše trbušastog oblika na niskoj, uskoj nozi: Tomašica (1, 2, 4); Kutinica (3); Turski stol (5); Sokolovac (6) (crtež Vladimir Glogović)

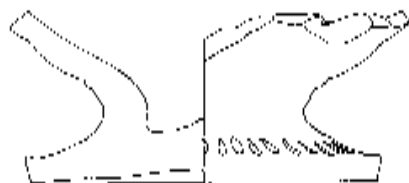
T. 2 Bauchige Becher mit niedrigem, schmalem Fuß: Tomašica (1, 2, 4), Kutinica (3), Turski stol (5), Sokolovac (6) (Zeichnung: Vladimir Glogović)

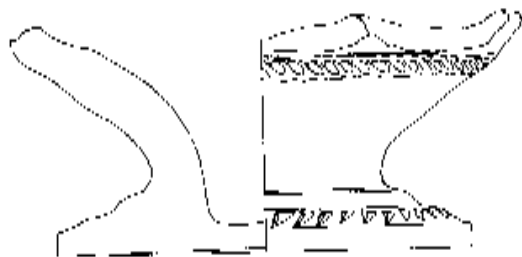
T. 3.

1

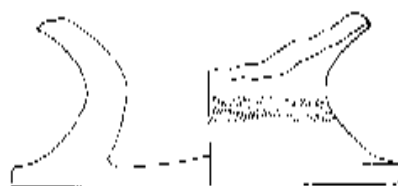
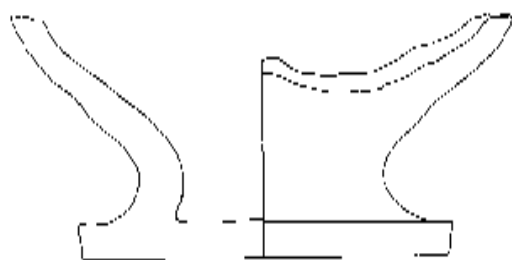
2

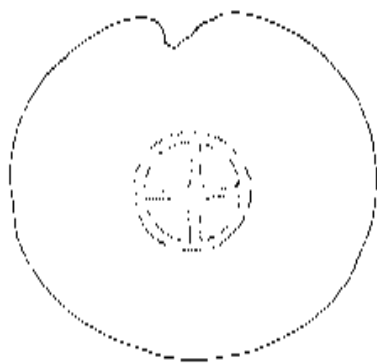
3

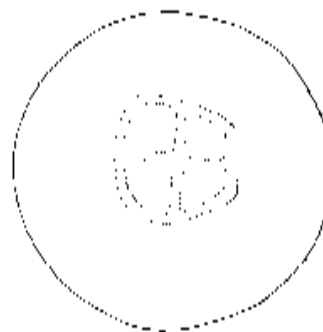
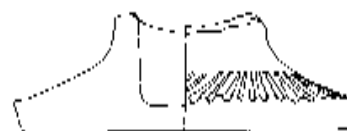
4

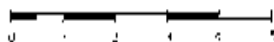
6

5

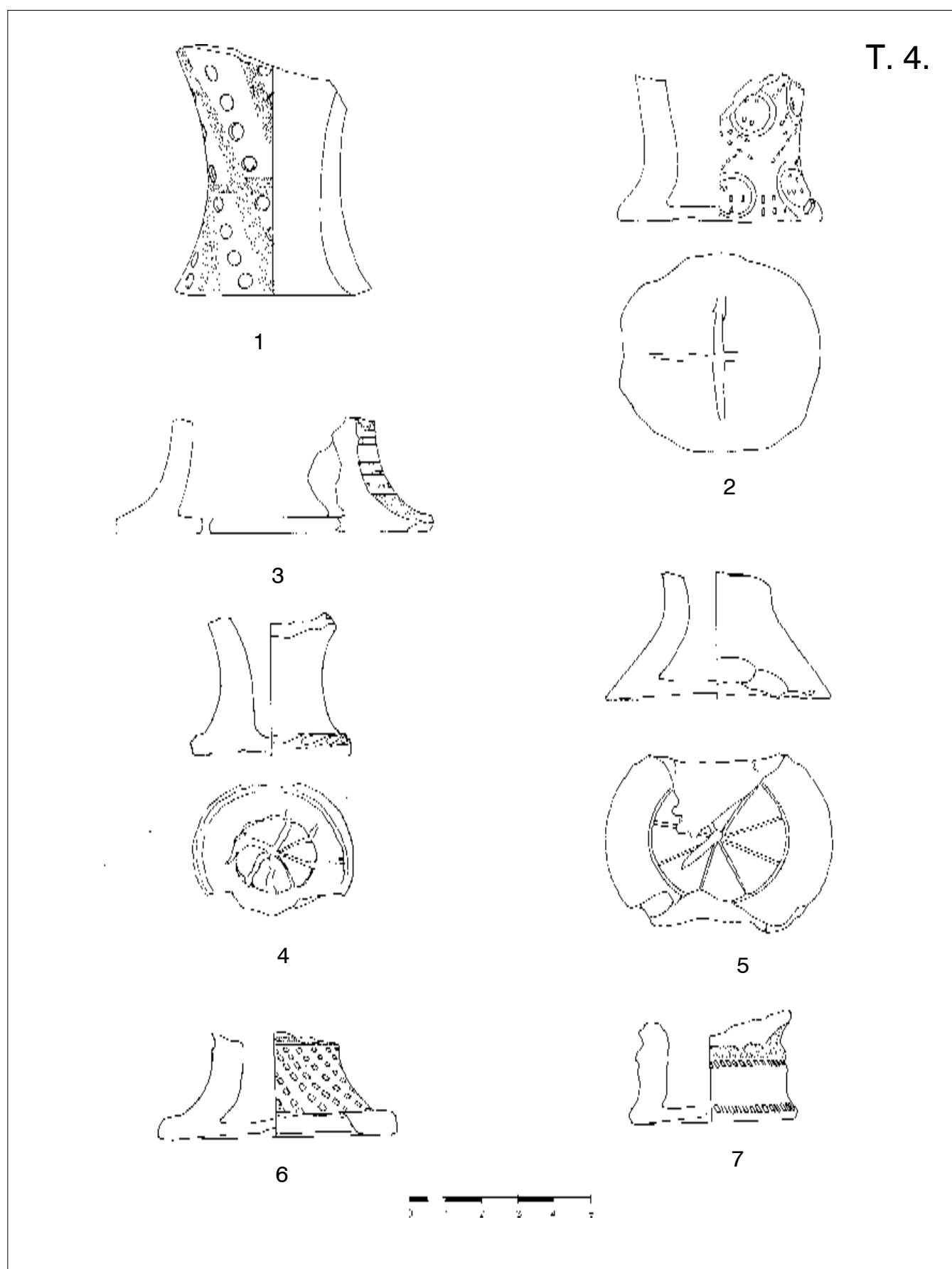

7

T. 3. Čaše trbušastog oblika na niskoj, širokoj nozi: Kraljeva Velika (1); Sokolovac (2-7) (crtež Vladimir Glogović)

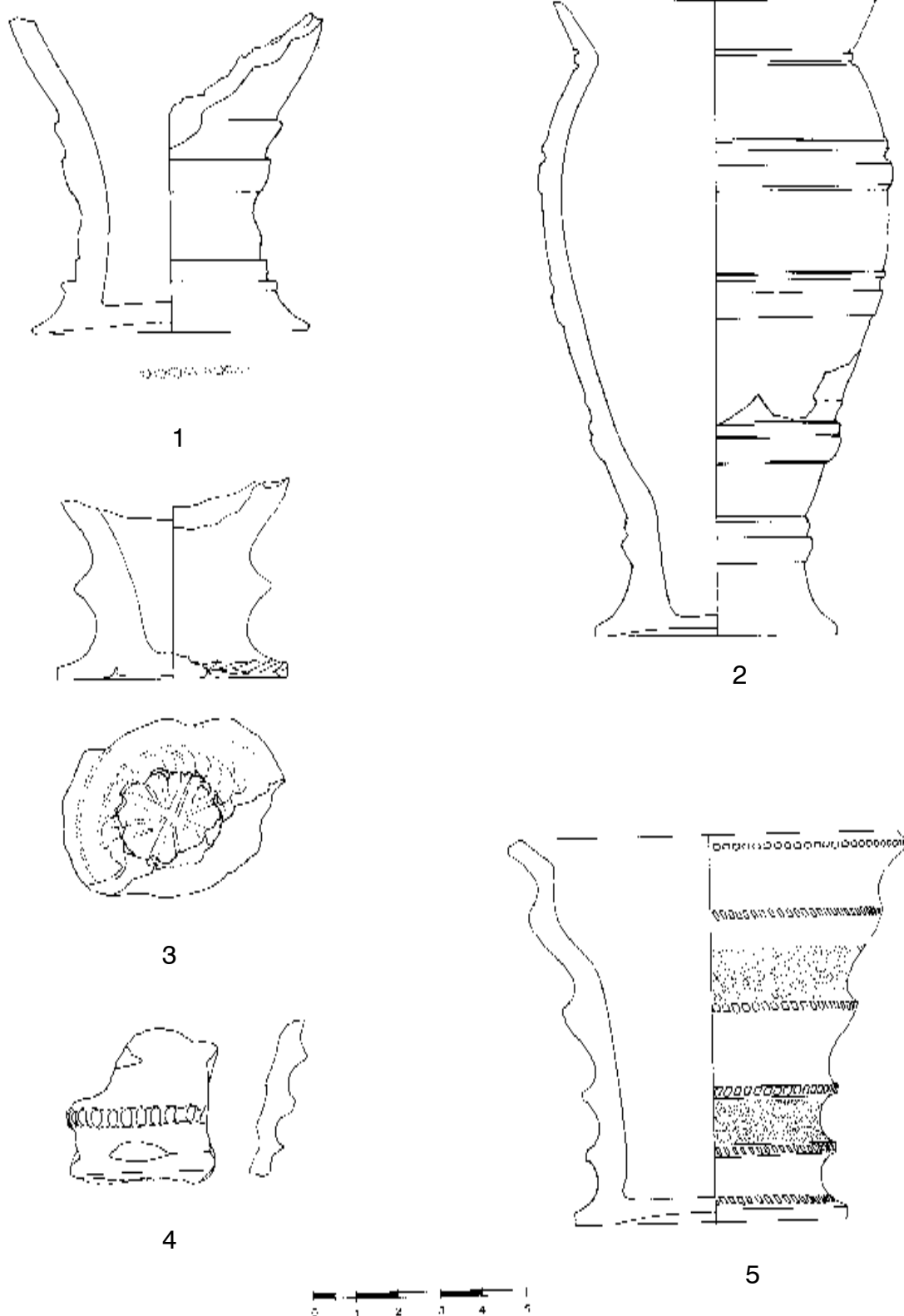
T. 3 Bauchige Becher mit niedrigem, breitem Fuß: Kraljeva Velika (1), Sokolovac (2-7), (Zeichnung: Vladimir Glogović)

T. 4. Čaše na visokoj nozi: Sokolovac (1, 3, 4); Kraljeva Velika (2, 5, 7); Kutinica (6) (crtež Vladimir Glogović)

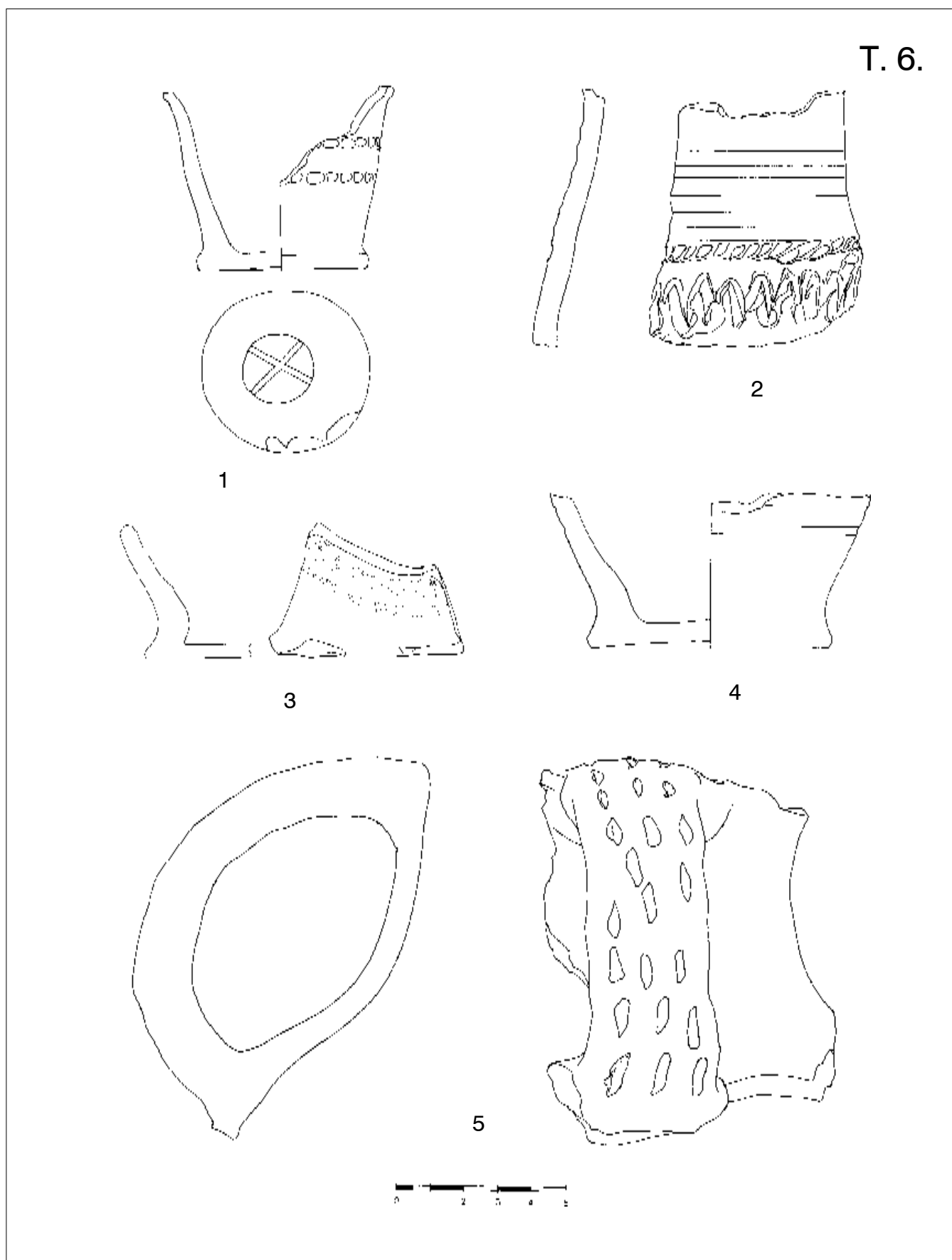
T. 4 Becher mit hohem Fuß: Sokolovac (1, 3, 4), Kraljeva Velika (2, 5, 7), Kutinica (6) (Zeichnung: Vladimir Glogović)

T. 5.

T. 5. Čaše izduženog oblika: Sokolovac (1); Turski stol (2, 3)
Čaše konkavnog oblika i širokog otvora ruba: Kraljeva Ve-
lika (4); Plovdin grad (5) (crtež Vladimir Glogović)

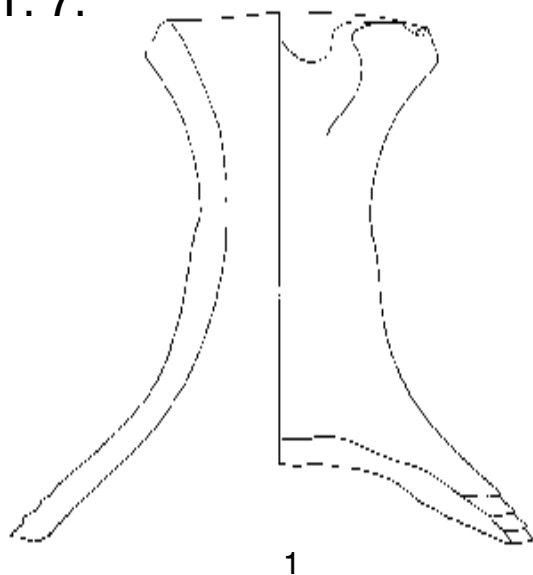
T. 5 Schmale Becher: Sokolovac (1), Turski stol (2, 3) Konka-
ve Becher mit breiter Öffnung: Kraljeva Velika (4), Plovdin grad
(5) (Zeichnung: Vladimir Glogović)

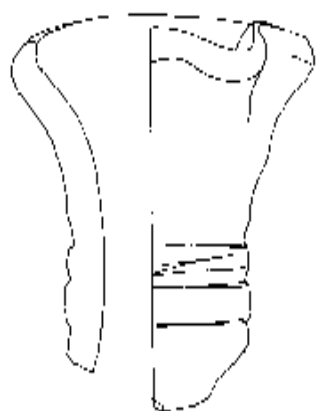
T. 6. Čaša: Tomašica (1) Čaša izduženog oblika: Tomašica (2)
Vrčevi: Kraljeva Velika (3); Turski stol (4, 5) (crtež Vladimir Glogović)

T. 6 Ein Becher: Tomašica (1) Schmale Becher: Tomašica (2)
Krüge: Kraljeva Velika (3), Turski stol (4, 5) (Zeichnung: Vladimir Glogović)

T. 7.

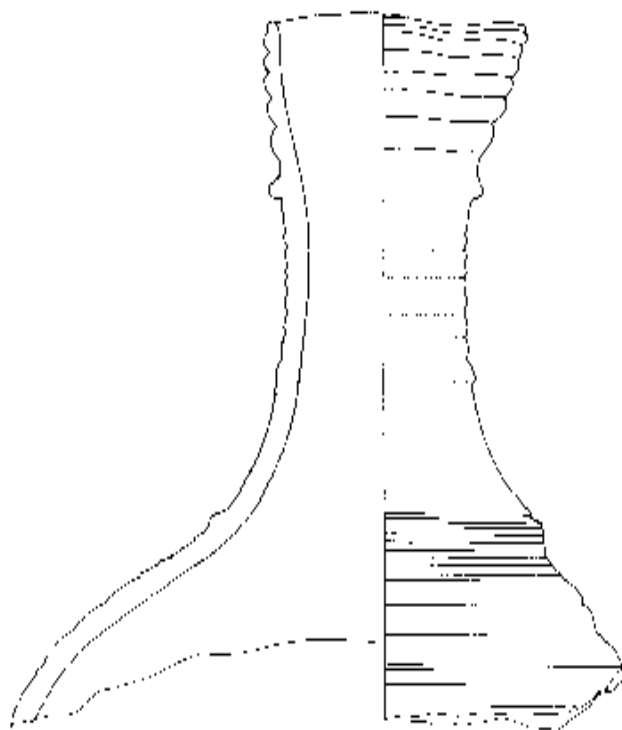
1

3

4

2

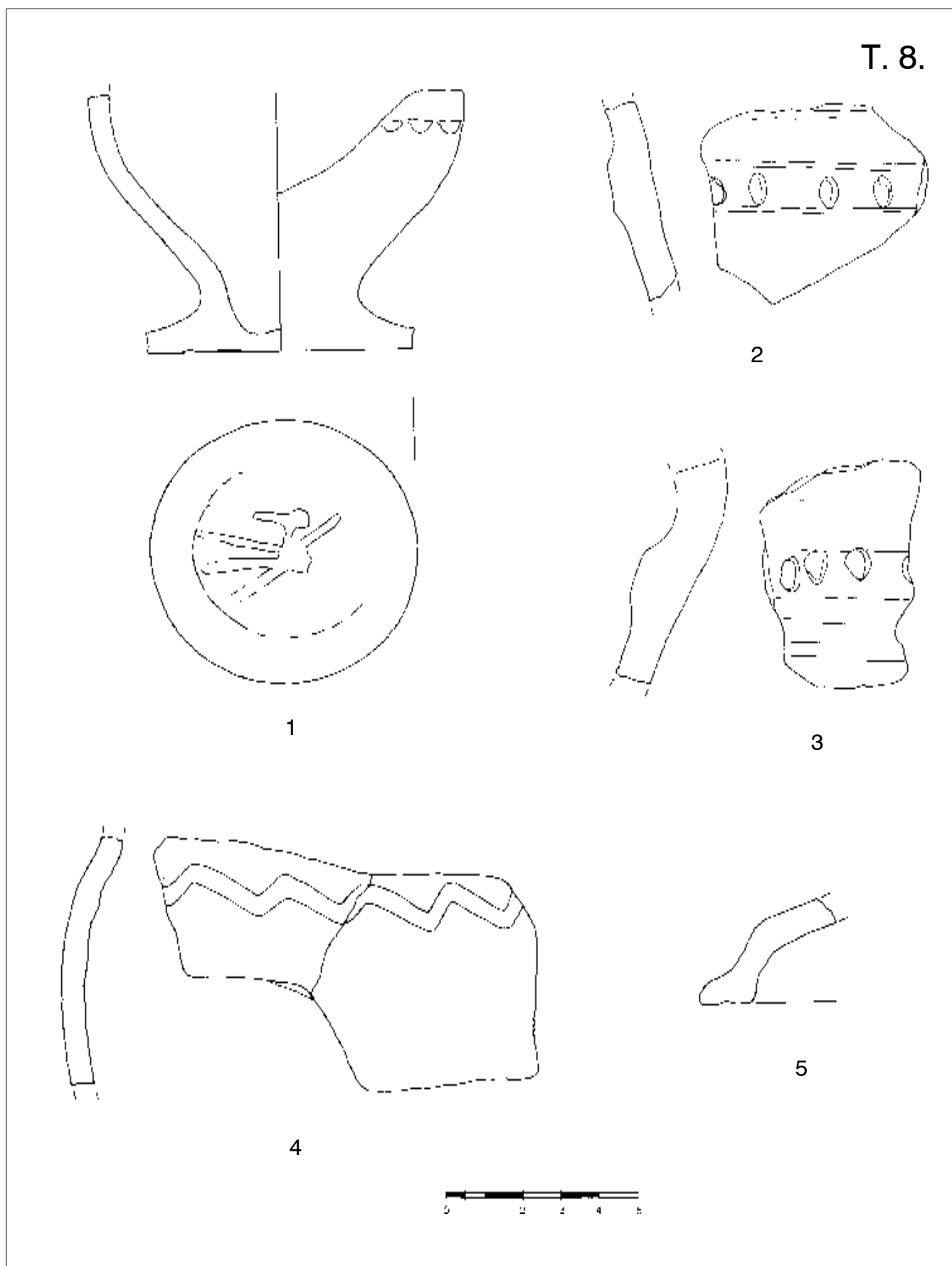
5

T. 7. Boce s kljunastim izljevom: Sokolovac (1-3); Tomašica (4-5) (crtež Vladimir Glogović)

T. 7 Flaschen mit Schnabelausguß: Sokolovac (1-3), Tomašica (4-5) (Zeichnung: Vladimir Glogović)

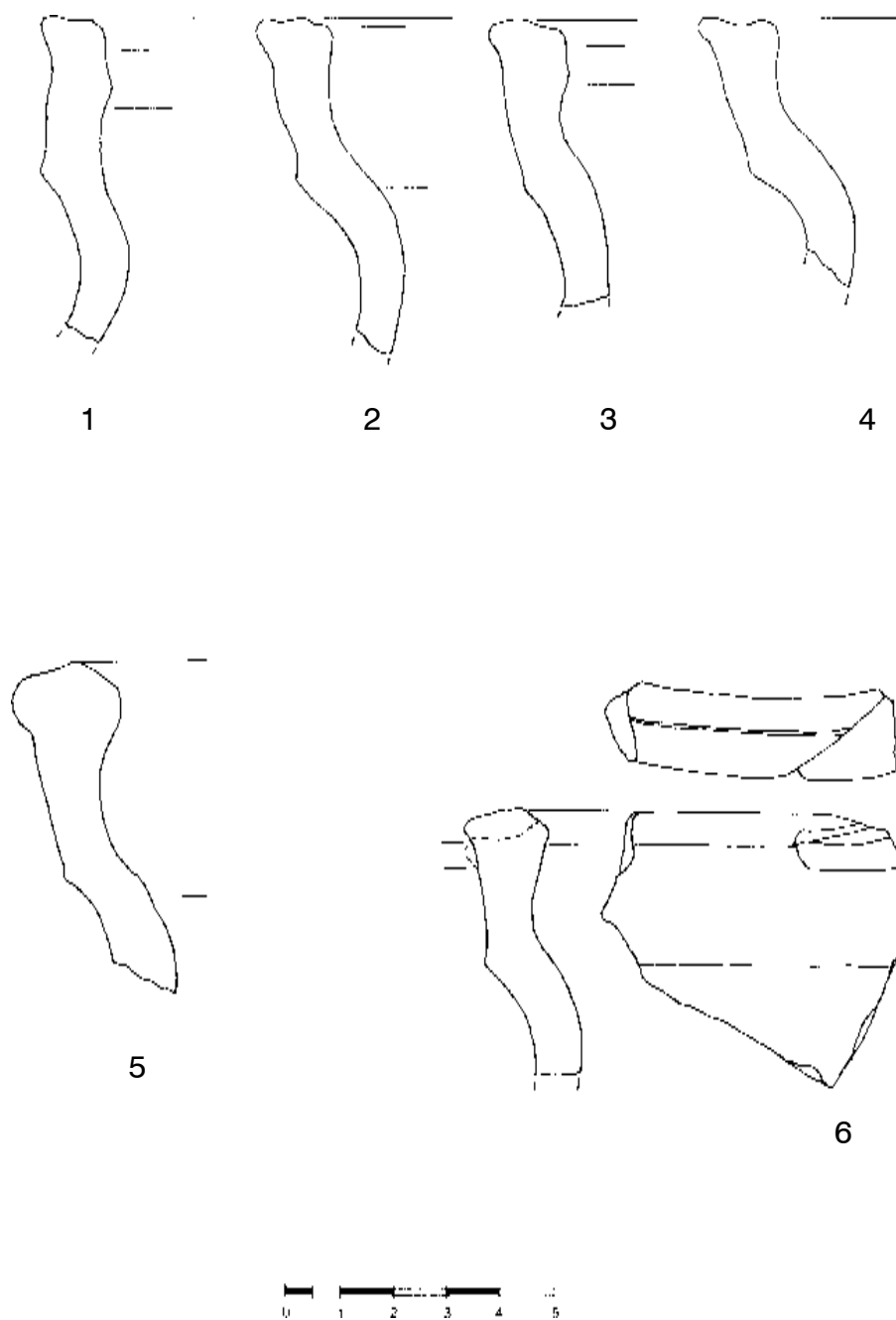

T. 8. Medurić: čaša trbušastog oblika na niskoj, širokoj nozi (1); lonci (2-4); poklopac (5) (crtež Tatjana Tkalčec)

T. 8 Medurić: Bauchiger Becher mit niedrigem, breitem Fuß (1); Töpfe (2-4); Deckel (5) (Zeichnung: Tatjana Tkalčec)

T. 9.

T. 9. Medurić: lonci (1-6) (crtež Tatjana Tkalčec)

T. 9 Medurić: Töpfe (1-6) (Zeichnung: Tatjana Tkalčec)